

2. STAVOVI NASTAVNIKA PRAVNOG FAKULTETA U BEOGRADU O ZAKONU O UNIVERZITETU IZ 1998.

Donošenje Zakona o univerzitetu 1998. godine podelilo je nastavnike i saradnike Pravnog fakulteta u Beogradu. Jedan broj nastavnika je smogao snage da, po cenu represije, izгона i marginalizacije sačuva autonomnu kritičku poziciju i da se odlučno i konsekventno suprotstavi Zakonu o univerzitetu iz 1998. Analizirajući odredbe tog Zakona, oni su jasno ukazali da je na delu destrukcija univerziteta i njegovo stavljanje pod tutorstvo političke vlasti. Na drugoj strani, ne mali broj nastavnika trudio se da dubioznim i pogubnim odredbama Zakona o univerzitetu iz 1998. pribavi naučnu i stručnu vizu. Mnogi među njima su u tom zakonu videli izuzetnu priliku za sopstvenu korist, neslućenu ekspresnu profesionalnu ili političku promociju, razne privilegije i sl. Najzad, treću, najbrojniju grupu činili su nastavnici i saradnici koji se nisu slagali sa Zakonom o univerzitetu iz 1998, ali su bili ubeđeni da se ništa ne može promeniti, pa da otpor treba odložiti za neko bolje vreme. Oni su bili spremni da u ime svoje struke prihvate ponižavajuću poziciju i degradirajuće odredbe Zakona u nadi da će time zadržati mogućnost da se bave svojim pozivom. Njih nisu interesovali ni uzroci ni posledice tragičnog stanja na univerzitetima u Srbiji, a prećutnu pasivnu podršku Zakonu o univerzitetu smatrali su uslovom svog opstanka, delovanja u struci i zadržavanja teško stečenih pozicija. "Gledajući svoja posla", oni su čekali da se situacija sama od sebe promeni.

U prilogima koji slede, prvo su objavljeni stavovi nastavnika koji su javno izneli svoj kritički stav o Zakonu o univerzitetu i njegovim retrogradnim odredbama (Dragoljub Popović, Dejan Popović, Danilo Basta, Jovica Trkulja i Vesna Rakić-Vodnелиć). Nakon toga, slede stavovi nastavnika koji su nekritički hvalili Zakon o univerzitetu, isticali da je "isterao politiku sa univerziteta u Srbiji", da je reč o modernom Zakonu, saobraženom evropskim univerzitetским standardima, oslonjenom na iskustva Francuske i Nemačke (Ratko Marković, Milovan Bojić i Vojislav Šešelj).

Prof. dr Dragoljub Popović

RAZVLAČENJE IGRE U ŠIRINU

1. Osnovno obeležje

Osnovno obeležje Predloga Zakona o univerzitetu, koji je srpska vlada uputila Narodnoj skupštini, predstavlja ono što se vrlo lako razabire, ukoliko se predlog pročita. Taj zakonski predlog, naime, ne počiva na ideji o autonomiji univerziteta!

Skeptik će odmah kazati kako kod nas u Srbiji autonomija univerziteta ni po sadašnjem zakonu nije blistavo uređena, niti stoji suviše visoko. To može

biti tačno, ali je zato sasvim izvesno da će ti nejakim izdancima autonomnog uređenja novim predlogom – koji preti da postane zakon – biti sasvim posećeni i uništeni.

Sastavljači Predloga su ipak pojam autonomija uneli u tekst. To je učinjeno u prvome članu Predloga, gde se tvrdi kako se njime uređuje autonomija, a zatim još i u 5. članu. Dok 1. član Predloga ostaje samo načelni proglas nečeg što se docnije u tekstu ne može naći, dotle čl. 5. Predloga pominje doslovno “obrazovnu i naučnu autonomiju, u skladu s ovim zakonom”.

Time je već vrlo mnogo rečeno. Pojmove obrazovne i naučne autonomije će nam verovatno objasniti zakonopisci. One istinske autonomije, one bez opisnog prideva, dakle, u zakonu neće biti, a i ova “autonomija s pridevima” stavljena je za svaki slučaj u čvrst okvir budućeg zakona.

Ostavimo se zato traganja za onim čega nema i obratimo se suštini zakonskoga predloga, koja se u velikoj meri ukazuje zaokruženom i lako prepoznatljivom.

2. Suština Predloga

Suština zakonskog Predloga se najbolje vidi onda kad se u razmatranju uzmu odredbe o upravljanju univerzitetima i fakultetima, čiji je osnivač Republika Srbija. Takvih je kod nas ogromna većina. Od sedam univerziteta u republici, samo je jedan privatni, a od više desetina fakulteta, koliko postoji u Srbiji, svega pet nisu državni.

Prema predlogu zakona, koji je pred Narodnom skupštinom, državni univerziteti i fakulteti u njihovom sastavu trebalo bi da budu pretvoreni u jednu vrstu naročitih odeljenja ministarstva, kojima doduše neće upravljati ministar jednog resora, nego upravo vlada u celini. Evo kako se to zamišlja i predlaže.

Glave VIII i IX zakonskoga predloga posvećene su organima univerziteta i fakulteta. Organi univerziteta su rektor, upravni odbor i nadzorni odbor, dok su organi fakulteta dekan, upravni odbor i nadzorni odbor. Sve ove organizacije imenuje i razrešava vlada Republike Srbije.

Za rektora i dekana se u Predlogu čita da su to poslovodni organi, upravni odbori na oba nivoa – univerzitetskom i fakultetskom – su organi upravljanja, dok se za nadzorne odbore ne kaže ništa. Valjda se računa da samo ime kazuje...

Upravni odbor donosi statut ustanove, odlučuje o korišćenju sredstava, usvaja plan i godišnji obračun. Rektor, odnosno dekan, predlaže akte koje Upravni odbor usvaja i izvršava odluke toga tela.

Za nadzorni odbor se pak veli da vrši nadzor nad zakonitošću organa univerziteta, odnosno fakulteta, kao i nadzor nad poslovanjem ustanove. Ovo drugo bi, verovatno, značilo i kontrolu celishodnosti akata, a ne samo njihove zakonitosti.

Neodoljiv je utisak da se ovakvo neobično i nepotrebno preslikavanje organa akcionarskih društava nije desilo slučajno. Nadzorni odbor se, naime, ukazuje izlišnim iz više razloga. Ovo najpre stoga što će to telo, ako se upusti u

ocenu celishodnosti akata Upravnog odbora, u samoj stvari upravljati umesto njega.

Osim toga i u Upravnom odboru će sedeti ličnosti koje uživaju vladino poverenje, a povrh svega je u XIII glavi predloga predviden i upravni nadzor ministarstva prosvete.

Zbog ovoga se može nagađati da će predlagači biti spremni da izostave odredbe o nadzornim odborima, čime bi se – po njihovoj pretpostavljenoj zamisli – stvorio izvestan utisak o “liberalizovanju” ili “umekšavanju” predloga. Takav utisak nas, ipak, ne bi smeo zavarati...

Izbori u zvanja na fakultetima će se, po zakonu – ako ovakav tekst bude usvojen – odvijati kao činovničko napredovanje u službi. Starešina ustanove – dekan – raspisivao bi konkurs i obrazovao komisiju za pripremu izveštaja o prijavljenim kandidatima.

Pomenuta komisija vrši u stvari administrativni posao i referiše dekanu – rogobatnog li jezika! – “o ispunjenosti uslova kandidata za izbor u zvanje”. To je sve. Komisija nije ovlašćena da učini predlog za izbor, a ako bi takav predlog ipak stavila, dekan njime nije vezan. Podsetimo se na ovome mestu još jedanput; dekana imenuje vlada.

Pošto dekan u punoj diskreciji izvrši izbor, on s izabranim zaključuje ugovor o radu, u ime fakulteta. Za svaki slučaj – nadzora nikad dosta! – predviđeno je i to da “izbor u zvanje i na radno mesto redovnog profesora dekan vrši po prethodnoj saglasnosti ministra prosvete”.

Sve je ovo uređenje posledica nakaradnih shvatanja, kakva su se kod nas uvrežila, pa se katkad čuju i od dobronamernih ljudi. Kaže se, naime, da država finansira državne univerzitete i fakultete, pa onda, eto, može valjda i određivati kako će se njima upravljati.

Ovakva je misao kroz pogrešna, jer ne uzima u obzir poreklo budžetskih sredstava, kojima država finansira visoko obrazovanje. Rečeno je hiljadama puta, ali valja to stalno ponavljati onima koji se čine nevešti, pretvarajući se da ne razumeju: budžetska sredstva su sredstva poreskih obveznika! Vlada ima ne samo moralnu, nego i zakonsku i ustavnu obavezu da ta sredstva usmeri prema društvenim potrebama, koje je dužna da zadovolji. Budžetska sredstva ne pripadaju ministrima na onakav način na kakav sredstva Univerziteta “Braća Karić” pripadaju porodici koja je taj univerzitet osnovala. Biće da su se u tome pogledu zbunila naša gospoda ministri, pa ih na tu zabunu treba podsetiti.

3. Izbor trenutka

Najzad, možemo se zapitati, dok razmišljamo o Predlogu Zakona o univerzitetu, zašto baš sad? Zašto je izabran ovaj trenutak?

Iz prelaznih i završnih odredaba zakonskoga predloga proizlazi da bi čitav posao golemog preobražaja na univerzitetima i fakultetima trebalo obaviti za vreme jednog semestralnog raspusta. Reklo bi se, ipak, da ovo nije jedini razlog. Prilike u srpskom društvu navode na šire razmišljanje. Nalazimo se na početku teškog, neizvesnog i svakako komplikovanog procesa pregovora s albanskom zajednicom. Zato je – fudbalskim jezikom kazano – potrebno razvući igru u širinu. To se postiže umnožavanjem kriznih tačaka. Obaranje savezne vlade, podizanje političke temperature u Crnoj Gori, pritisak na sredstva obaveštava-

nja, pa i ovaj najnoviji – pritisak na akademsku zajednicu, sve su to delovi istog mozaika i primena iste tehnike, sadržane u devizi “pritisni da bi učutkao”. Da li se oni koji se u ovako nešto upuštaju ikad zapitaju šta će biti ako eksplodira?

(Naša borba, 18. 05. 1998.)

Prof. dr Dejan Popović

POVODOM PREDLOGA ZAKONA O UNIVERZITETU

Koleginice i kolege,

O Predlogu Zakona o univerzitetu može se raspravljati sa različitih aspekata: da li je vlada postupila u skladu sa demokratskim standardima kada se odlučila da pripremi takav tekst, ne konsultujući pri tom univerzitet, niti bilo koju strukovnu organizaciju; da li je predloženo ukidanje autonomije univerziteta u domenu upravljanja i izbora nastavnika i saradnika u saglasnosti sa osnovnim civilizacijskim tekovinama na kojima počiva akademska zajednica u savremenim državama; da li Predlog obezbeđuje autonomiju samog nastavnog procesa; da li je pooštavanje režima studiranja postavljeno na pravi način; da li će materijalni položaj univerziteta i, posebno, Pravnog fakulteta biti poboljšan ili pogoršan; itd. Želeo bih, međutim, samo da se osvrnem na dve teze kojima predlagači Zakona brane ponuđene solucije. Teze koje ću osporiti su:

1) Osnivač univerziteta, odnosno fakulteta ima prava da upravlja univerzitetom, odnosno fakultetom na isti način na koji vlasnik upravlja preduzećem. Takva rešenja sreću se u većini demokratskih društava, a – ako ne baš u većini – onda barem u Francuskoj;

2) Oni koji osporavaju ukidanje autonomije u domenu izbora rektora i dekana, u pogledu načina izbora drugih organa upravljanja i u pogledu izbora nastavnika i saradnika ustvari pokazuju bolesnu nostalgiju za prohujalim vremenima u kojima je vladalo samoupravljanje.

Prva teza, na kojoj počiva celokupna konstrukcija Predloga, u osnovi je pogrešna, jer poistovećuje ustanovu sa preduzećem. Ciljna funkcija preduzeća je maksimizacija profita i osnivač je, prirodno, zainteresovan da ostvari čvrstu kontrolu nad upravljanjem da bi ostvario što veću dobit. Univerzitet, odnosno fakultet nisu, međutim, preduzeće; u pitanju su klasične ustanove, koje je osnivač formirao da bi ostvario nepobitni cilj – visokoškolsku edukaciju najboljih pripadnika mladih generacija. Interes osnivača univerziteta, odnosno fakulteta u jednom modernom demokratskom društvu mora biti obezbeđivanje uslova za što kvalitetnije pružanje usluga korisnicima – studentima, i to kako sa stanovišta efikasnosti studiranja i stvaranja odgovarajuće podloge u naučnom radu univerzitetskih profesora, tako i sa stanovišta stvaranja tolerantnog, autonomnog akademskog ambijenta, koji bi pružio zaštitu od svakog pokušaja mešanja države i uopšte politike u stvari koje obuhvataju, kako se to ističe u rezoluciji UNESKO-a, ne samo nastavni proces, nego i upravljanje univerzitetom i fakultetima, a naročito u slučajevima kada se te institucije finansiraju iz državnog budžeta. Moram se, koleginice i kolege, zapitati kako je moguće da vlada Re-

publike Srbije svoju brigu za efikasnost upravljanja počinje da pokazuje baš na univerzitetu, gde, ponavljam, *per definitionem* ne postoji profitna motivacija, a da pri tom – jedina u centralnoj i istočnoj Evropi – nije učinila ništa na terenu privatizacije preduzeća u društvenoj i državnoj svojini, privatizacije bez koje nema efikasnosti. Molim da se ne pominje Zakon o svojinskoj transformaciji, jer je za desetak meseci koliko je prošlo od njegovog usvajanja broj privatizovanih preduzeća ostao minimalan. S druge strane, pošto se govori o pravima osnivača, dozvolite da podsetim da je inicijalni osnivač Univerziteta u Beogradu bila Kraljevina Srbija, čija je Narodna skupština u redovnom sazivu 1904. godine izglasala Zakon o Univerzitetu, kojim je Velika škola u Beogradu proglašena za Univerzitet. Naravno, Republika Srbija je izraz državnog kontinuiteta sa Kraljevinom Srbijom i nimalo ne sporim pravo da se njena vlada smatra osnivačem. Želim, međutim, da primetim da je inicijalni osnivač – Kraljevina Srbija – po svemu sudeći zaboravio da povede računa o efikasnosti upravljanja Univerzitetom, pružajući punu autonomiju visokoškolskim ustanovama, kako u nastavnom, tako i u upravljačkom i izbornom procesu. Pogledajmo neke odredbe Zakona o Univerzitetu iz 1904. godine:

Član 7: Univerzitetske vlasti su: 1) rektor; 2) dekani fakulteta; 3) univerzitetski savet; 4) univerzitetska uprava; 5) fakultetski saveti; 6) univerzitetski sud.

Član 8: Rektora bira krajem svake školske godine univerzitetski savet na godinu dana između onih svojih članova, koji su služili u Univerzitetu (Velikoj školi) kao redovni profesori najmanje pet godina. O izboru rektora izveštava se ministar prosvete i crkvenih poslova.

Član 10: Univerzitetski savet sastavljaju rektor kao predsednik i svi redovni profesori Univerziteta. Univerzitetski savet, između ostalog, prima ili s motivima odbacuje, javnim glasanjem, izbore profesora izvršene u fakultetskim savetima.

Član 9: Svaki fakultet bira sebi dekana između redovnih profesora, na godinu dana. O izboru dekana izveštava rektor ministra prosvete i crkvenih poslova.

Član 12: Svi profesori i stalni docenti jednoga fakulteta sastavljaju savet toga fakulteta. Fakultetski saveti, između ostalog, biraju i sa obrazloženjem predlažu ministru prosvete univerzitetske nastavnike.

Član 16: Za redovnog ili vanrednog profesora izabran je onaj, koji je dobio u fakultetskom savetu apsolutnu većinu glasova od ukupnog broja redovnih (za vanredne obojih) profesora, ako i u univerzitetskom savetu bude taj izbor primljen. Tako izabrano lice predlaže se za redovnog ili vanrednog profesora ministru prosvete i crkvenih poslova na potvrdu.

Član 25: Redovni ili vanredni profesori, koji nemaju deset godina službe, mogu biti otpušteni samo po predlogu ili sa pristankom univerzitetskog saveta. Oni, pak, koji imaju više od deset godina službe mogu biti samo penzionisani, ali i to samo: a) po sopstvenom pristanku; b) po predlogu ili sa pristankom univerzitetskog saveta; c) kada su navršili 40 godina službe ili 65 godina života; d) kad su tako oslabili, da ne mogu stalno vršiti svoje dužnosti, što se mora utvrditi lekarskim komisijskim pregledom. Ni u kojem slučaju redovan ili vanredni profesor ne može biti premešten u drugu službu ili postavljen na drugi položaj bez svog pristanka.

Samo da podsetim: bilo je to doba liberalnog kapitalizma u Srbiji, kada bi, kako su tvrdili klasici, trebalo očekivati da će vlasnik uvek želeti da maksimizira svoj profit. Priđimo, ipak, malo bliže današnjici i pogledajmo kako je nenarodni režim šestojanuarske diktature kralja Aleksandra Karađorđevića gledao na upravljanje univerzitetom i na izbor profesora. Zakon o univerzitetima iz 1930. godine sadrži sledeće relevantne odredbe:

Član 8: Univerzitetske su vlasti: 1) rektor; 2) dekani fakulteta; 3) univerzitetsko veće; 4) univerzitetski senat; 5) univerzitetska uprava; 6) fakultetski saveti; 7) niži i viši disciplinski sud; 8) sud za slušaoc.

Član 9: Rektora bira krajem školske godine univerzitetsko veće na dve godine, između svojih članova. O izboru rektora izveštava se ministar prosvete.

Član 10: Svaki fakultet bira sebi dekana između redovnih profesora, na godinu dana. O izboru dekana rektor izveštava ministra prosvete.

Član 11: Univerzitetsko veće sastavljaju: rektor, kao predsednik, i svi redovni profesori, kao članovi.

Član 12: Univerzitetski senat sastavljaju: rektor, kao predsednik, prorektor, dekani i prodekani svih fakulteta.

Član 13: Univerzitetsku upravu sastavljaju: rektor, kao predsednik, i dekani svih fakulteta kao članovi.

Član 14: Svi profesori i univerzitetski docenti jednog fakulteta sastavljaju savet toga fakulteta.

Član 19: Redovni i vanredni profesori biraju se u fakultetskom savetu; njihov izbor prima ili odbacuje univerzitetsko veće. Tako izvršen izbor podnosi se na odobrenje ministru prosvete.

Po prvi put u našoj istoriji ideja da dekana postavlja neko van fakulteta rodila se za vreme okupacije. Ministar prosvete u Nedićevoj vladi, Velimir Jonić, doneo je 16. oktobra 1941. godine Opštu uredbu o Univerzitetu, u kojoj je propisano da kandidate za dekane predlažu fakultetski saveti ministru prosvete, koji ih na dužnost postavlja početkom školske godine.

U posleratnim danima, danima koje nazivamo “administrativnim socijalizmom”, fakultetima i univerzitetu vraćeno je pravo da biraju svoju upravu i nastavnike. Pogledajmo Opšti zakon o univerzitetima iz 1954. godine:

Član 42: Rektora bira univerzitetska skupština iz reda univerzitetskih profesora. Univerzitetsku skupštinu sačinjavaju nastavnici i određen broj asistenata.

Član 45: Fakultetom upravljaju fakultetski savet, fakultetska uprava i dekan.

Član 46: Fakultetski savet sačinjavaju:

– članovi koje bira republička narodna skupština iz reda naučnih, stručnih i drugih javnih radnika; članovi koje bira fakultetska uprava iz reda svojih članova; član koga biraju studenti iz svojih redova; dekan i prodekani fakulteta.

Član 51: Fakultetsku upravu sačinjavaju nastavnici i određeni broj saradnika fakulteta.

Član 52: Fakultetska uprava bira nastavnike i saradnike, kao i dekana iz reda profesora.

Zakon o visokom školstvu iz 1962. godine zadržava u osnovi ovakva rešenja, dok Zakon iz 1965. godine propisuje da telo pod nazivom fakultetsko veće (u kojem su nastavnici, saradnici i predstavnici jedinica ustanove) bira nastavnike i saradnike. Dekana bira zbor radne jedinice, a rektora univerzitetska skupština, koju sačinjavaju predstavnici nastavnika i saradnika, predstavnici studenata i predstavnici radnih ljudi.

Po Zakonu o visokom školstvu iz 1979. godine, nastavnici i saradnici utvrđuju predlog za izbor u zvanje nastavnika, odnosno saradnika, a konačnu odluku donosi savet, u kojem su, pored radnika fakulteta i delegata studenata, i predstavnici tzv. društvene zajednice, koji čine trećinu ukupnog broja članova saveta. Takav savet bira i dekana. U ovom zakonu našla se i institucija "stavljanje na raspolaganje" nastavnika, odnosno saradnika, koja se primenjuje kada su u visokoškolskoj organizaciji teže oštećeni društveni interesi. Zloglasni *lex specialis*, kojim je grupa nastavnika sa Filozofskog fakulteta udaljena sa Univerziteta, ugrađen je, na ovaj način, u zakon koji uređuje visoko školstvo.

Zakon o usmerenom obrazovanju i vaspitanju iz 1986. godine ukinuo je institut moralno-političke podobnosti i mogućnost "stavljanja na raspolaganje" i zadržao ovlašćenja saveta u pogledu izbora dekana i nastavnika i saradnika, s tim što predlog uvek utvrđuje veće (kada je reč o izboru nastavnika), odnosno zbor radnika i zbor studenata (kada je reč o izboru dekana).

Zakon o univerzitetu iz 1990. godine propisuje da izborno veće utvrđuje predlog za izbor nastavnika i saradnika, a da univerzitet daje saglasnost na izbor. Rektora imenuje skupština univerziteta, u kojoj je najmanje 50% nastavnika. Dekana imenuje savet, na predlog izbornog veća.

Konačno, Zakon o univerzitetu iz 1992. godine sadrži svima dobro poznata rešenja: rektora bira savet, na predlog fakulteta; u savetu je 50% članova koje imenuje vlada, a 50% članova koje biraju fakulteti i instituti; dekana bira savet, na predlog nastavno-naučnog veća; izborno veće bira nastavnike i saradnike, a na taj izbor saglasnost daje univerzitet.

Ova kraća ekskurzija po našoj zakonodavnoj prošlosti nedvosmisleno pokazuje da ni jedan režim u protekle 93 godine nije posegao za rešenjem da osnivač preuzima upravljačku funkciju, te da na osnovu nje imenuje, i to bez ikakvih kriterijuma, na bazi ničim sputanih diskrecionih ovlašćenja, rektore i dekane, pa čak i nastavnike i saradnike. I kada je ministar prosvete imao kompetenciju da imenuje dekana, a to se dešavalo u okupacijskim vremenima, to je činio na osnovu predloga sa fakulteta. Zaključujem da je ideja da osnivač univerziteta, odnosno fakulteta treba da upravlja ovim ustanovama kao da su u pitanju njegova preduzeća bila strana svim vladama – od onih demokratskih, u zlatno doba parlamentarizma u Kraljevini Srbiji, preko nenarodnih i okupacijskih, do socijalističkih u posleratnom razdoblju. To, naravno, ne znači da politička sfera nije vršila uticaj na upravljanje visokoškolskim institucijama. Taj se uticaj obezbeđivao kako kroz učešće predstavnika vlasti u organima upravljanja, tako i kroz delovanje partijskih organizacija. Ali, ne smemo to izgubiti iz vida, univerzitetska autonomija u pogledu izbora nastavnika i saradnika i u pogledu upravljanja uvek je postojala, imala je svoj zakonski oblik.

Druga teza – da kritičari Predloga Zakona lamentiraju nad prohujalim samoupravnim vremenima – može se odbaciti pre svega polazeći od definicije

univerzitetske autonomije. UNESCO definiše autonomiju kao “onaj stepen samouprave koji je neophodan radi efektivnog donošenja odluka od strane visokoškolskih institucija, koje se (odluke) odnose na akademski rad, akademske standarde, upravljanje i dr.”, a u članu 1. Zakona o univerzitetu iz 1904. godine stoji: “Univerzitet je najviše samoupravno telo za višu stručnu nastavu i za obarađivanje nauka.”

(Izlaganje dekana na VIII sednici Nastavno-naučnog veća Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, održanoj 20. maja 1998. godine, *Nova srpska politička misao*, posebno izdanje *Univerzitet u Srbiji*, br. 1/1999, str. 57-61.)

Prof. dr Danilo N. Basta

SLOBODAN UNIVERZITET U DEMOKRATSKOJ DRŽAVI

Zakon o univerzitetu donet je 26. maja, a stupio je na snagu 3. juna 1998. godine. Između ta dva datuma, 29. maja, održana je sednica Nastavno-naučnog veća beogradskog Pravnog fakulteta u dotadašnjem sastavu i pod predsedništvom dojakošnjeg dekana. Na toj sednici izgovorio sam reči koje ću ovde i za ovu priliku, na osnovu zvaničnog zapisnika, pokušati da rekonstruišem što vernije, onoliko, naime, koliko mi pri tom sećanje može pomoći. Približno, te su reči zvučale ovako:

“Poštovane kolegice i kolege,

Svima je vama dobro poznato da retko, čak odveć retko, uzimam reč na našim sednicama. Dogodi se to, najviše, jednom ili dvaput godišnje. Drugi najčešće kažu ono što i sam mislim, pa nema potrebe da svoje mišljenje izražavam drukčije negoli dizanjem ruke odn. glasanjem za ovaj ili onaj predlog. Ovoga puta, međutim, odustajem od svoje suzdržanosti. Smatrajući da je posredi nešto što će imati krupan, zapravo odsudan značaj, nešto što će izazvati dalekosežne posledice na našem Fakultetu i Univerzitetu, želim da pred vama, svojim uvažanim kolegicama i kolegama, otvoreno kažem šta mislim o novom Zakonu o univerzitetu koji je pre tri dana izglasan u Narodnoj skupštini Republike Srbije.

Pre svega, treba reći da je taj zlosrećni Zakon pripreman u potaji i da je donet na brzinu. Čak je i rektor našeg Univerziteta, po sopstvenom priznanju, za pripremanje i donošenje tog zakona saznao iz novina! Zakon koji je pripremljen bez znanja prvog čoveka Beogradskog univerziteta, zakon koji je pripremljen bez ikakve saradnje sa Beogradskim univerzitetom i drugim našim univerzitetima, zakon o kojem nije bilo organizovane i temeljne javne rasprave, ne može biti valjan zakon, ne može biti zakon od kojeg treba očekivati neko dobro. Baš naprotiv, za njega se, već zbog tih proceduralnih manjkavosti koje su u demokratskom društvu nezamislive i nedopustive, mora reći da je uperen protiv univerziteta, budući da je tu visokoobrazovnu i naučnu ustanovu ignorisao i nipodaštavao i pre nego što je bio donet.

Analiza ovog zakona, koju su izvršila poznata imena naše pravne nauke, nedvosmisleno je pokazala da je reč o zakonu koji po svojim rđavim svojstvima

nema premca u čitavoj istoriji našeg zakonodavstva o univerzitetima, počev od osnivanja Beogradskog univerziteta 1905. godine do danas. Nije slučajno što je, među drugima, i predsedništvo Srpske akademije nauka i umetnosti javno predložilo da se ovaj Zakon, još dok je bio u formi predloga, povuče iz procedure. Ali pred osionošću predlagača i zagovornika ovog Zakona čak ni tako ugledna institucija našeg društva, najviša naučna ustanova u Srbiji, nije imala dovoljno autoriteta da se u ovoj stvari njen glas čuje, poštuje i uvaži.

Kada je nacrt ovog Zakona na volšeban način dospao u javnost, najčešća ocena koja se o njemu mogla čuti bila je da on znači etatizaciju univerziteta. Kamo sreće da je to tako! Jer ništa ne bi bilo prirodnije nego da jedna demokratska pravna država raspolaze određenim ingerencijama u odnosu na univerzitet, ali i da, isto tako, prema njemu ima i određenih odgovornosti. Mi, međutim, nemamo takvu državu i zato ne može biti govora o prostoju etatizaciji univerziteta. Prava reč za ono što se ovim Zakonom namerava da postigne i što će se njime zaista postići, jeste potpuno podvlašćivanje univerziteta, njegovo otvoreno podvođenje pod *trenutnu* vlast, danas jednu, sutra drugu.

To nije teško pokazati. Uzmimo samo odredbu iz čl. 123. ovog Zakona po kojoj dekana imenuje i razrešava osnivač, što će reći vlada. Svakako da će vlada postaviti za dekane isključivo one profesore u koje ima puno poverenje, tj. one za koje može čvrsto verovati da će postupati u skladu sa njenim nalogima ili, pak, očekivanjima. Pod pretpostavkom, međutim, da se današnja vlast, koja je ovaj Zakon donela i koja imenuje dekane, promeni i na njeno mesto dođe neka druga, ne treba sumnjati da će ta druga vlast, idući za svojim interesima i potrebama, smeniti dekane koje je imenovala prethodna vlast i postaviti one koji će biti po njenoj volji. Posledica je očigledna: univerzitet se, htelo se to ili ne, pretvara u običan poligon političkog samovlašća i političke kombinatorike, on se izručuje na milost i nemilost trenutnih vlastodržaca.

Hoću sada da se posebno obratim starijima među nama, onima koji su profesori, osobito redovni. Pogledajmo se dobro oči u oči. Upitajmo se: ko će od nas pristati da ga vlast po ovom Zakonu postavi za budućeg dekana naše kuće? Ko je taj ko će biti spreman da prihvati ogromna ovlašćenja koja mu ovaj Zakon daje u ruke, a da, uprkos tome, odoli iskušenju da ih, makar i u maloj meri, ne zloupotrebi? Ko li će na sebe preuzeti strahovitu odgovornost da ubuduće sam samcicit vrši izbor svih nastavnika i saradnika u njihova zvanja i na radna mesta, kako to propisuje čl. 91. ovog Zakona? – Uveren sam da nema toga ko bi s ovako velikim ovlašćenjima koja mu daje Zakon, čak i kad bi bio anđeoska priroda, smogao dovoljno snage da se odupre izazovima vlastite samovolje.

Valja reći i ovo: onaj ko, ipak, bude pristao da ga sutra, mimo bilo kakvog stava, mišljenja ili predloga njegovih kolega, vlast imenuje i tako proglasi za dekana, neće imati ni razloga ni osnova da sebe smatra dekanom. U stvari, on i neće biti dekan u časnom smislu toga naziva, onako kako ga poznaje evropska univerzitetska tradicija. On će biti – treba to jasno reći – običan namesnik i nameštenik vlasti, njena produžena ruka na fakultetima. Imenovan spolja, on po samoj prirodi imenovanja, u kojem nema ni traga od autonomije, neće biti dekan koji može uživati poverenje. On će biti oktroisani dekan, nametnuti dekan, tj. dekan koji će tražiti pokornost.

Tvorci Zakona ne kriju da su se pri njegovoj izradi rukovodili modelom preduzeća. Štaviše, ističu to s ponosom. Oni su se time otvoreno oglašili o samo biće univerziteta i o samu njegovu ulogu. Zato treba da znaju da će stupanjem na snagu njihovog Zakona univerzitet u našoj zemlji prestati da postoji na svojim sopstvenim osnovama. Univerzitet ima svoju ideju i svoju tradiciju, i nema ni potrebe ni opravdanja da mu, protiv te ideje i te tradicije, kao uzor služi preduzeće.

Ovo je drugi put da raspravljamo o Zakonu o univerzitetu. Prvi put se raspravljalo o njegovom Predlogu, a sada govorimo o Zakonu koji je već izglasan. Oba puta našim sednicama ne prisustvuje jedan naš kolega koji je, pre usvajanja Zakona, u ime Vlade čiji je potpredsednik, dao obrazloženje u prilog tome da Zakon bude usvojen. Zbog njegovih javnih istupanja tokom rasprave koja je prethodila donošenju Zakona u Narodnoj skupštini Republike Srbije, bilo je izraženo i negodovanje na sednici Nastavno-naučnog veća Univerziteta. I zaista, takva istupanja našeg kolege zaslužuju najoštriju osudu. U prednosti novog Zakona on je, između ostalog, ubrojao ukidanje politike i samoupravljanja na univerzitetu. To je bez zazora izgovorio neko ko se, inače, ne bavi običnom svakodnevno-stranačkom politikom, nego, naprotiv, igra istaknutu ulogu u visokoj državnoj politici i upućen je u najvažnije državne poslove! To je, povrh toga, bez ustezanja i stida izgovorio neko ko je svojevrsteno, u svojim radovima koje i danas svako može da pogleda, svojski zastupao ideju samoupravljanja i pri tom se oslanjao na takve naučne autoritete kakav je, recimo, Edvard Kardelj. O kakvoj naučnoj savesti tu može biti reči? I ima li tu bilo kakve naučne savesti?! Ne želim ovom prilikom da se osvrćem na pogrdne reči kojima je taj naš kolega, koga ovde nema među nama, osuđivao sredinu kojoj i sam pripada, zaboravljajući na onu narodnu da ne treba pljuvati u tanjir iz kojeg se jede. Želim samo da podsetim da je taj naš kolega bio obrazlagrač i onog specijalnog zakona kojim je razrešena situacija nastala izbornom krađom. Sada, kao obrazlagrač Zakona o univerzitetu, a verovatno i jedan od njegovih pisaca, on se u Skupštini poziva na negdašnju upotrebu pištaljki i šerpi. Kakva solidna argumentacija, kakvi stručni i pravni razlozi za donošenje Zakona o univerzitetu!!

Nije nepoznato da univerzitet kod nas ima znatnih nedostataka i mana, da pati od ozbiljnih boljki i problema. Sigurno je, međutim, da ovakav Zakon o univerzitetu nije lek za te boljke i mane. Naprotiv, on je smrtonosan otrov za univerzitet. Onoga trenutka kada Zakon stupi na snagu i počne da se primenjuje, univerziteta kakav znamo i kakav će ostati u našem pamćenju neće više biti. Poziv univerzitetskog profesora obavezuje na nemirenje sa tako rigoroznim, tako zlokočnim, tako nepromišljeno donetim, najzad, tako neodgovorno antiuniverzitetskim zakonom. Pitanje je moralne savesti kako će se svako od nas odnositi prema tom i takvom Zakonu. Što se mene tiče, verujem da ću znati šta mi savest nalaže.”

* * *

Mala je uteha i gorka satisfakcija što su se ove reči-upozorenja, reči-strepnje, reči-zloslutnice, uglavnom obistinile. Trebalo je da prođe samo nekoliko meseci primenjivanja Zakona o univerzitetu od 26. maja 1998, pa da se ispolji sva njegova pogubnost i sva njegova represivnost. Proces disciplinovanja srpskih univerziteta i njihovog stavljanja pod neposrednu kontrolu vlasti manje-

više je dovršen. Imenovani su dekani-namesnici i rektori-namesnici, imenovani su članovi upravnih i nadzornih odbora – svi odreda ljudi koji uživaju puno poverenje vlasti ili su, ne retko, njeni istaknuti nosioci. Umesto (navodno željene) depolitizacije univerziteta (“proterivanje politike sa univerziteta”, to se moglo čuti iz mnogih usta), izvršena je njegova bezobzirna politizacija.

Ubrzo je usledilo i ono što je od početka bilo sadržano u samoj logici Zakona: samovoljna otpuštanja profesora, suspenzije, premeštanja na druga, često nepostojeća, radna mesta i sl. Univerzitet je izložen besprimernom razaranju i nečuvenom porobljavanju. Pri tom je nevolja u tome što se to razaranje i porobljavanje vrše uz otvoreno sudelovanje ili prećutno saglašavanje velikog broja nastavnika i saradnika univerziteta, tako da se, na nesreću, mora govoriti o samorazaranju i samoporobljavanju univerziteta. To je strašna istina i obeshrabrujuća činjenica. Treba priznati da je (barem vidljivi) otpor novom Zakonu ili, tačnije rečeno, samovolji i samovlašću kojima je on širom otvorio vrata, neznatan i nedovoljan. Pa ipak, taj otpor, uprkos tome, nije beznačajan. On je potvrda da nije sve izgubljeno, on je zaloga da će kad-tad i Srbija imati moderan, slobodan i autonoman univerzitet, univerzitet saobražen evropskim merilima i evropskoj univerzitetskoj baštini. To će se dogoditi onda kada naša zemlja prestane da bude zemlja simulirane demokratije i autoritarne vlasti i preobrazi se u zemlju istinske demokratije i pravne države. Nema slobodnog i autonomnog univerziteta bez slobodne i demokratske države. Raditi na njihovom uspostavljanju, to nisu dva različita i odvojena zadatka, to je jedan te isti zadatak, životno potreban i zato neodložan.

(Izlaganje na IX sednici Nastavno-naučnog veća
Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu,
održanoj 20. maja 1998. godine;
Književne novine, decembar 1998.)

Prof. dr Jovica Trkulja

UNIVERZITET POD TUTORSTVOM VLASTI

Poštovane kolegice i kolege,

Spadam u one koji nisu nimalo iznenađeni novim Zakonom o univerzitetu, tj. novim ratničkim pohodom na jednu od najstarijih, stožernih institucija srpske kulture – univerzitet. Još manje sam iznenađen retorikom poslanika Narodne skupštine i najnovijim podacima po kojima većina našeg naroda (uključujući tu i studente) podržava ovaj sramni i izopačeni Zakon od 26. maja. Ono što me je jedino iznenadilo i obeshrabrilo jeste lakejska reakcija profesora Beogradskog univerziteta, posebno Pravnog fakulteta. Pledoaje kolege Danila Baste da odlučnim otporom pokušamo spasiti bar dušu, pretvorio se u sitno kalkulisanje i spasavanje mrvica tzv. profesorskih privilegija.

Zašto nisam iznenađen novim Zakonom o univerzitetu? Ja ga shvatam tek kao beočug u lancu sličnih kako prošlih, tako i budućih ratničkih pohoda na “tvrđave” kulture u Srbiji, kao usud antiintelektualizma na ovim prostorima.

Tu se, zapravo, suočavamo s jednom velikom hipotekom naše tradicije, koju će intelektualni poslenici još dugo nositi kao krst na svojim leđima. Reč je o intelektualnom ostrakizmu, nepoverenju i najgorem odnosu Srba prema svojim najumnijim ljudima, posebno intelektualcima. Nisu li Vuk, Svetozar, Slobodan Jovanović, Crnjanski i mnogi drugi veći deo svog života proveli u tuđini, jer se pokazalo da je lakše sticati priznanja i slavu u svetu, nego u svojoj zemlji? Nije li ta sudbina ostala od Vuka Karadžića do Mihaila Đurića i desetine hiljada stručnjaka, koji odbačeni napuštaju Srbiju i afirmaciju doživljavaju u belom svetu? Otuda, ne zvuče li veoma aktuelno Vukove reči napisane još 1832. godine: “Budući da je Miloje Đak, koji je početkom 1825. sa najjom smederevskom ustao na Miloša, znao pomalo čitati i pisati; za to se onda u dvoru Miloševu govorilo (a može biti i sad da se misli) da škole ne trebaju nikako, jer učeni ljudi bune podižu protiv svoga praviteljstva. Milosav Lapovac, pak, predlagao je javno u to vreme da se pobiju svi koji znadu čitati i pisati.”

Nakon Drugog svetskog rata, na ovaj ostrakizam “nakalemio” se boljševički antiintelektualizam: s partijom kao kolektivnim intelektualcem i strahom, odbojnošću, čak i mržnjom prema intelektualcima. Štaviše, jugoslovenski vlastodršci su Staljinovu taktiku prema intelektualcima (“Omasovi ih da bi ih ponizio”) doveli do apsurdna, tako da je aforističar Vib sedamdesetih godina lucidno primetio: “Uskoro će u ovoj zemlji biti više doktora nauka, nego pismenih ljudi”. Tako je formirana čitava armija politikantske, lakejske inteligencije.

Najzad, u poslednjoj deceniji desilo nam se najgore: izdaja i autokompromitacija intelektualaca. Naime, mnogi vodeći srpski intelektualci ušli su u političku arenu i aktivno se angažovali: 1) kao lideri vodećih političkih stranaka, zapravo instrumenti vladajućeg političkog neumlja, politički pigmeji koji su do dodijalosti demonstrirali svoju ličnu frustraciju i političku nedoraslost, potvrđujući tako činjenicu da Srbi u XX veku nisu imali političare dorasle vremenu, nacionalnim ciljevima i potrebama; 2) kao “veliki veziri” i intelektualni vazali, čija je uloga da svojim političkim sizerenima i njihovim političkim odlukama pribave naučnu vizu i legitimitet; 3) kao ketmani i politički kameleoni koji se prilagođavaju svakom političkom trenutku, trče iz partije u partiju, menjajući pri tom svoje ideje i teorijske stavove kao košulje; i 4) kao prodane duše i prišipetlje raznih svetskih fondova i fondacija, koji su po nalogu svojih sponzora spremni da pljuju po vlastitom narodu. Ulazeći u političku arenu i angažujući se na ovaj način, oni su skoreli kao naučnici i istraživači, a potom kompromitovali i potrošili ionako skroman kredit inteligencije u Srbiji. O toj kompromitaciji i izdaji srpskih intelektualaca rečito govore grafiti ispisani na zidovima škola i fakulteta: “Za sve ovo su nam krivi akademici i profesori”, “Bravar je bio bolji”. Na taj način oni su i pre ovog Zakona zadali težak udarac autonomiji univerziteta, dovodeći u pitanje mogućnost opstanka i nas, koji smo daleko od politike, nastojali da se bavimo isključivo svojom strukom i naukom.

Dakle, antiintelektualizam i ostrakizam intelektualaca je naša sudbina. Njihove pojavne manifestacije su veoma različite: od enormnog devalviranja intelektualnog rada i usluga, do povremenih antiintelektualnih udara centara političke moći po autonomnoj inteligenciji i hramovima kulture. Novi Zakon o univerzitetu je samo kruna tog antiintelektualizma. Zapravo, to je zakon protiv univerziteta, jer je usmeren na zatiranje same ideje univerziteta i poništavanje

njegovog bića. Novim zakonskim rešenjima vrši se otvoreno i bezočno potčinjavanje univerziteta vlasti, stvara se veoma širok prostor za političko arbitriranje, čak i za udaljavanje s fakulteta nastavnika i saradnika koji su politički nepodobni.

Međutim, izvesno je da se oštrica ostrakizma u ovom Zakonu ne odnosi, niti će se odnositi, na čitavu armiju oficijelnih ideologa, partijskih analitičara, kabinetskih savetnika, ali i korumpiranih profesora univerziteta, novinara, umetnika i drugih intelektualnih poslenika koji, zarad višeg statusa, ekspresne političke i profesionalne promocije, prihvataju podanički odnos “intelektualnih vazala” političkih moćnika.

Iz tih razloga ja sam ovaj naš skup danas, bez obzira na njegovu uzaludnost, shvatio kao izraz otpora pogubnom ostrakizmu, kao težnju da osnažimo etos poštovanja i odgovornosti za srpsku kulturu i njene hramove. Najzad, kao upozorenje na istinu: da je prisustvo intelektualaca u modernom polisu, zapravo, ključ demokratije, te da bi rasulo intelektualnog habitusa imalo kobne posledice za razvoj ljudske civilizacije. Uostalom, istorija srpske kulture jasno ukazuje da je udar po hramovima i protagonistima kulture – bio nagoveštaj velikih nesreća.

Doduše, ja nemam iluzija da ovaj i ovakvi skupovi mogu biti odbrana od ratničkih pohoda na institucije nauke i kulture, još manje da mogu odoleti gvozdenoj logici intelektualnog ostrakizma u Srbiji. Ipak, uprkos tome, oni imaju širi, moralni značaj. Jer taj čin u našem vremenu dominacije nasrtljive političke moći i velikih apetita glasnih vlasti, u ovim godinama smutnji i moralnih posrtanja – budi nadu da nisu porušeni svi mostovi koji nas povezuju s civilizacijskim tekovinama slobode mišljenja i autonomije naučnog rada. Nažalost, nakon tragičnih zbivanja protekle nedelje na Beogradskom univerzitetu, ta nada je sve slabija. Drama na Pravnom fakultetu u Beogradu s radnim naslovom “Spasavanje duše” pretvorila se, kao u teatru apsurdna, u farsu spasavanja tzv. profesorskih privilegija. Pravni fakultet u Beogradu, čija je povest duga i tegobna, još jednom je pao na ispit. On nije smogao snage da se odupre ovom drastičnom ograničavanju univerzitetske autonomije i obesmišljanju univerzitetskog poziva. Za njegove nastavnike i saradnike ostaje otvoreno moralno pitanje: kako će se odnositi prema ponižavajućim odredbama Zakona o univerzitetu. Na to odsudno pitanje, kao ličnu moralnu dilemu, svako od nas će morati da dà svoj odgovor.

Da zaključim. Po svemu sudeći, Srbija je, izlazeći iz “vunelih vremena”, ušla u “mračno vreme” (Breht) – našla se u tunelu bez izlaza. Bojim se da će Zakonom o univerzitetu biti ugašena jedna od poslednjih sveća na kojoj smo podgrevali nadu i veru da ima izlaza, da je na ovim “prostorima moguće uspostavljanje modernog društva pune slobode, stabilne demokratije i kvalitetnijeg načina života”.

(Izlaganje na sednici Nastavno-naučnog veća
Pravnog fakulteta u Beogradu 4. 06. 1998,
Naša borba, 14. 06. 1998.)

Vesna Rakić-Vodinečić

PRAVNI ZNAČAJ I MOGUĆE POSLEDICE PRIMENE NOVOG ZAKONA O UNIVERZITETU*

I

1. Pravni status univerziteta i fakulteta

Novim Zakonom o univerzitetu, univerzitetima i fakultetima je samo uslovno priznat pravni subjektivitet (svojstvo pravnog lica), za razliku od ranijeg Zakona, kojim je to svojstvo bilo priznato bezuslovno. Naime, po čl. 10 st. 2 novog Zakona: “Univerzitet i fakultet imaju svojstvo pravnog lica, u skladu sa zakonom i statutom.” Uslov izražen rečima: “u skladu sa zakonom i statutom”, može se protumačiti i tako da se nekim specijalnim zakonom (*lex specialis*) može ukinuti pravni subjektivitet pojedinim fakultetima, ali i univerzitetima. Šta više, to se može učiniti i statutom, tj. zakon nije neophodna pravna forma za ukidanje pravnog subjektiviteta univerziteta i fakulteta. Pored ovoga, pravni subjektivitet univerziteta i fakulteta može zakonom ili statutom biti bitno ograničen, na primer, na taj način što bi se zaključivanje ugovora o saradnji, ili sličnih pravnih poslova, moglo usloviti odobrenjem nekog državnog organa (vlade, javnog pravobranilaštva i sl.). Na nestabilnost pravnog subjektiviteta univerziteta i fakulteta bitno utiče i odredba čl. 18 novog Zakona o univerzitetu. Prema toj odredbi: “Univerzitet, odnosno fakultet ukida se pod uslovima i po postupku utvrđenim zakonom. O ukidanju univerziteta, odnosno fakulteta čiji je osnivač republika, odlučuje Vlada.” Prvo, valja naglasiti da bi uslovi i postupak ukidanja univerziteta morali biti uređeni upravo ovim zakonom – Zakonom o univerzitetu. To nije učinjeno. Pravni položaj univerziteta i fakulteta je potpuno nejasan: prema nekim odredbama, oni su upodobljeni preduzećima, po nekim drugim – područnim organizacijama izvršne vlasti. Da li se, na primer, na ukidanje univerziteta mogu primenjivati odredbe koje važe za prestanak preduzeća, što bi, recimo, moglo uključivati i stečaj? Ukratko, zakonodavac je izbegao da definiše uslove i postupak ukidanja univerziteta i fakulteta, da bi istovremeno proglasio nadležnost vlade za ukidanje univerziteta i fakulteta čiji je osnivač Republika. Budući da nema nikakvih pravila o uslovima i postupku ukidanja univerziteta i fakulteta, vlada bi mogla, bez ikakvog obrazloženja, vršiti diskrecionu vlast, ukinuti bilo koji fakultet ili univerzitet. To bi mogla učiniti i zbog – na primer – masovnog otvorenog ili prikrivenog otpuštanja nastavnika i saradnika.

2. Podržavljenje univerziteta i fakulteta

Osnivač i vlasnik univerziteta i fakulteta je vlada Republike Srbije. To je novina, jer su ranije univerziteti i fakulteti bili samostalna pravna lica u sistemu tzv. društvene svojine i samoupravljanja. Zakonom o sredstvima u svojini Republike Srbije 1994. godine izvršena je nacionalizacija, tj. podržavljenje celoku-

* Ovaj tekst je poslužio nastavnicima Pravnog fakulteta u protestu za pokretanje inicijative, a potom i predloga Saveznom ustavnom sudu i Ustavnom sudu Srbije za preispitivanje ustavnosti Zakona o univerzitetu iz 1998. godine.

pne društvene svojine u Srbiji i ona je proglašena državnom svojinom. Privatizacija ni u privredi, ni u obrazovanju, zdravstvu, itd. nije otpočela. Novim Zakonom o univerzitetu zabranjena je privatizacija postojećih fakulteta i univerziteta i oni su proglašeni državnim univerzitetima i fakultetima (čl. 10). Glavni upravljač je vlada. Ona postavlja rektora i dekane. Zaposleni nemaju pravo da ih predlože, a ako bi ih na neki način predložili, vlada nije vezana predlogom (čl. 110 i 123). Upravni odbori su organi upravljanja na univerzitetu i fakultetima. Članove upravnog odbora postavlja vlada. Oni se sastoje od predstavnika vlasti, studenata i profesora. Ali profesori – članovi upravnog odbora, kao i studenti, zapravo su predstavnici vlade, jer ni zaposleni profesori ni studenti nemaju pravo da predlože svoje predstavnike. Čak i ako bi ih predložili, vlada nije vezana predlogom, nego slobodno odlučuje koje profesore i studente će imenovati u upravne odbore (čl. 115, 116, 128, 129).

Dosadašnja primena Zakona o univerzitetu pokazala je sledeće bitne karakteristike: (a) svi postavljeni rektori i dekani na univerzitetima u Srbiji su članovi jedne od tri vladajuće političke partije: Socijalističke partije Srbije, Jugoslovenske udružene levice ili Srpske radikalne stranke; (b) članovi upravnog odbora koji su predstavnici vlasti su istaknuti političari jedne od tri vladajuće političke partije, mahom članovi vlade, ministri ili pomoćnici ministara; predstavnici studenata su dugogodišnji studenti (prosek njihovog studiranja je oko osam godina) i članovi oficijelnog, provladinog studentskog udruženja; profesori koji bi trebalo da predstavljaju svoje kolege su uglavnom članovi jedne od tri vladajuće političke stranke.

3. Karakter nastavnih obaveza nastavnika i saradnika

Prema čl. 30. novog Zakona:

“Nastavnik i saradnik, u okviru 40-časovne radne nedelje obavlja 20 časova svih oblika nastave.

Nastavnik obavlja sve oblike nastave.

Saradnik obavlja vežbe, kolokvijume i druge oblike nastave, osim predavanja i ispita.

U izvođenju oblika nastave iz stava 3. ovog člana mogu učestvovati i studenti magistarskih i doktorskih studija.”

Odredba st. 1 citiranog člana ima karakter imperativnog propisa, tj. ona znači da nastavnik ili saradnik mora održati najmanje 20 časova nastave nedeljno, što znači 4 časa dnevno. Za razliku od ranijeg Zakona, koji je omogućavao “preračunavanje” ostalih nastavnih aktivnosti (ispita, kolokvijuma, diplomskih ispita i sl.) u časove nastave, odredba st. 1, budući da je redigovana u imperativnom maniru, to ne dopušta. Pored toga, s obzirom na to da je radna nedelja četrdesetočasovna, priznaje se 1 sat za pripremu jednog nastavnog časa, dok priprema ostalih nastavnih aktivnosti (testova, ispitnih pitanja, pregled seminara, magistarskih i doktorskih radova) izgleda da nije uračunata u 40-časovnu nedelju, već predstavlja, verovatno, obavezni prekovremeni rad. Ovu odredbu valja posmatrati komparativno sa odredbom čl. 26 st. 1 novog Zakona, koja glasi: “Nastavnim planom osnovnih studija može se utvrditi najmanje 24, a najviše 30 časova predavanja i vežbi nedeljno”. Uzmimo da na jednom predmetu postoje jedan nastavnik i jedan saradnik. Prema čl. 30 st. 1 oni ukupno moraju ima-

ti 40 časova nedeljno. Sa druge strane, ukupan fond predavanja i vežbi nedeljno ne sme prelaziti 30 časova. Ako su dani nastavnik i saradnik angažovani samo na jednom predmetu, što je u nas gotovo redovno slučaj, jedan od njih (verovatnije, mada ne i nužno, saradnik) može osnovano očekivati da bude proglašen tehnološkim viškom. A ako postoje dva nastavnika, jedan će sigurno biti proglašen tehnološkim viškom.

4. Izbor nastavnika i saradnika

Profesore i asistente, izuzev redovnih profesora, bira dekan fakulteta. Za izbor redovnog profesora potrebno je još i odobrenje ministra prosvete. Svi, izuzev redovnih profesora biraju se na određeno vreme (četiri godine asistenti; pet godina docenti i vanredni profesori). Dekan vrši izbor na osnovu izveštaja stručne komisije, koju sam imenuje. Katedra ima pravo da predloži komisiju, ali tim predlogom dekan nije vezan. Dekan nije dužan da izabere kandidata čak i kad ovaj ispunjava sve uslove za izbor i nije dužan da obrazloži svoju odluku. Kad zaposlenom (izuzev redovnog profesora) istekne vreme na koje je biran, dekan nije dužan da raspiše konkurs za njegov ponovni izbor ili za unapređenje, čak i kad dotični ispunjava sve zakonske uslove za to (čl. 87 – 95). S obzirom na to da dekan ne mora da izabere kandidata koji ispunjava stručne uslove, znači da može da se rukovodi vanuniverzitetskim kriterijumima (tzv. moralno-politička podobnost, nacionalna i verska pripadnost, političko opredeljenje), što je suprotno međunarodnim dokumentima koje je Jugoslavija potpisala i ratifikovala. Posle donošenja novog Zakona, svi profesori i asistenti su u obavezi da potpišu nove ugovore o radu, iako imaju već punovažne ugovore o radu. Tim ugovorima oni se obavezuju da prihvate novi Zakon (čl. 165).

Dosadašnja primena ovih pravila dovela je do sledećih posledica: jedan profesor Pravnog fakulteta je otpušten kao nepodoban, troje profesora Pravnog fakulteta je otpušteno zato što su zbog toga stupili u štrajk. Još 12 profesora Pravnog fakulteta koji su u štrajku su pred otpuštanjem. Oko 200 profesora Univerziteta u Beogradu i oko 50 profesora ostalih univerziteta u Srbiji odbili su da potpišu ugovore o radu; njihova pravna sudbina je neizvesna, jer vlada namešta da ih otpusti, iako imaju već punovažne ugovore o radu. Ovaj Zakon, dakle, deluje retroaktivno, što je suprotno Ustavu Srbije.

Identifikovanje upravljanja univerzitetom i fakultetima sa upravljanjem preduzećem dovelo je do potpune arbitrnosti prilikom izbora nastavnika i saradnika. Član 94 Zakona o univerzitetu sadrži ova pravila: "Ako se na objavljeni konkurs za izbor nastavnika ne prijave kandidati koji ispunjavaju uslove za radno mesto nastavnika ili se ne izabere ni jedan kandidat, dekan fakulteta može zaključiti ugovor o dopunskom radu sa nastavnikom drugog fakulteta u toku školske godine, u skladu sa zakonom kojim se uređuju radni odnosi." Prva protivustavna posledica koja iz ovakve odredbe sledi sastoji se u tome što se dekan ovlašćuje da ne izabere nikoga, čak i onda kada se prijavio kandidat koji ispunjava sve uslove za izbor u dotično zvanje. Razloge zbog kojih nije izvršio izbor, dekan nije dužan da obrazloži. Takođe, dekan, sudeći po ovoj odredbi, nije vezan mišljenjem komisije koja je predložila izbor kandidata. Ako dekan ne izabere lice koje je do tada imalo svojstvo nastavnika ili saradnika, iako to lice ispunjava uslove za izbor, radni odnos će prestati uprkos ustavnom pravilu da

radni odnos radnika prestaje protiv njegove volje iz razloga i na način predviđen zakonom. U ovom slučaju, Zakon o univerzitetu ne govori izričito o prestanku radnog odnosa, ali, budući da svi nastavnici i saradnici, osim redovnih profesora, zasnivaju radni odnos na određeno i da svi nastavnici i saradnici, osim redovnih profesora čijim mišljenjem, radni odnos, ipak, prestaje. Zato se ova odredba može smatrati suprotnom ustavnoj garantiji iz čl. 35 st. 3 Ustava Srbije koja jemči sigurnost radnog odnosa. Pravilo o nevezanosti dekana za ispunjenost uslova za izbor ili reizbor, kao i pravilo iz koga proističe da dekan nije vezan mišljenjem komisije, daje prostora za ocenu tzv. moralno-političke podobnosti, koja formalno nije uslov za zasnivanje radnog odnosa, ali koja faktički, preko diskrecione vlasti dekana, to ponovo postaje. Ovo je, takođe, jedan od načina da radni odnos određenim nastavnicima i saradnicima prestane na privedno zakonit način.

5. *Takozvani ugovori o radu po čl. 165 Zakona*

Kao što je poznato, neki nastavnici Univerziteta u Beogradu su javno izjavili da neće potpisivati ugovore o radu iz čl. 165 novog Zakona o univerzitetu, jer te ugovore smatraju svojevrsnom izjavom lojalnosti, budući da već imaju punovažno zasnovane radne odnose na fakultetima. Uskraćivanje potpisa na ovom ugovoru može od novih rukovodstava univerziteta i fakulteta biti proglašeno razlogom za prestanak radnog odnosa, iako je to suprotno Ustavu Srbije i Zakonu o radnim odnosima.

Ustavom Republike Srbije zajemčena je sigurnost radnog odnosa kao posledica ustavnog prava na rad, ovom garantijom: “Zaposlenima može prestat i radni odnos protiv njihove volje pod uslovima i na način utvrđen zakonom i kolektivnim ugovorom”. Pod uslovima za prestanak radnog odnosa protiv volje zaposlenog, u ovakvoj ustavnoj formulaciji, podrazumevaju se zakonski razlozi za prestanak radnog odnosa *nezavisno od volje zaposlenog*. Ti razlozi sadržani su u čl. 108, 109 i 110 Zakona o radnim odnosima, Službeni glasnik Republike Srbije 55/1996. Pri tome su u čl. 108 st. 1 taksativno nabrojani slučajevi prestanka radnog odnosa nezavisno od volje radnika putem *otkaza* ugovora o radu koji daje poslodavac. Budući da se radi o taksativnom nabranju, ova lista zakonskih razloga ne može biti proširena, izuzev ako se nekim drugim zakonom izričito ne odredi da još neki razlog dovodi do prestanka radnog odnosa usled otkaza poslodavca. U čl. 108 st. 2 Zakona o radnim odnosima uređeni su razlozi za prestanak radnog odnosa bez volje zaposlenog, ali ne kao obavezni već kao fakultativni razlozi. Po sili zakona (dakle, bez otkaza poslodavca), razlozi za prestanak radnog odnosa nezavisno od volje radnika uređeni su u čl. 109 i 110 Zakona o radnim odnosima. Postupak zaštite prava zaposlenih kojima je bez njihove volje prestao radni odnos, uređeni su u čl. 114-118 Zakona o radnim odnosima.

U čl. 165 Zakona o univerzitetu propisano je sledeće: “Zaposleni na univerzitetu, odnosno fakultetu, koji su zasnovali radni odnos do dana stupanja na snagu ovog zakona jesu u obavezi da zaključe ugovor o radu u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona.”

Posledica propuštanja ove obaveze – potpisivanja ugovora o radu u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu Zakona o univerzitetu – nije izričito od-

ređena. Naime, nije jasno kakva će pravna posledica nastupiti ako se ugovor ne potpiše o roku: prvo, nije jasno da li je ovaj rok prekluzivan ili ne. Drugo, nigde nije ništa rečeno o tome kako krivica poslodavca može uticati na pravni status zaposlenog: ako poslodavac propusti da ponudi potpisivanje ugovora o radu, kakav značaj ima istek roka. Najzad, postavlja se pitanje da li protek ovog roka, u slučaju da ugovor o radu nije potpisan, dovodi do prestanka radnog odnosa. Ako do toga dovodi, pitanje je po kom pravnom osnovu: da li po osnovu otkaza poslodavca, po sili zakona ili na neki treći način. U slučaju da je zakonodavac imao volju da, u slučaju nepotpisivanja ugovora o radu u roku od 60 dana od stupanja na snagu Zakona o univerzitetu, radni odnos prestaje po bilo kom osnovu, to je morao izričito reći. Ako bi se po ovom osnovu mogli davati otkazi ili mogla doneti deklarativna rešenja o prestanku radnog odnosa po sili zakona, onda već sama ta mogućnost čini čl. 165 suprotnim čl. 35 st. 3 Ustava Srbije i čl. 108, 109 i 110 Zakona o radnim odnosima Srbije, tj. čini ovu odredbu neustavnom i nezakonitom. Uz to, odredba člana 165 Zakona predstavlja tzv. *lex imperfecta*, jer nikakva sankcija za propuštanje obaveze potpisivanja ugovora nije predviđena. Zato je ova norma pravno nepotrebna i besmislena. Iako je unesena u Zakon, njen značaj može biti samo vanpravni.

Odredbom čl. 165 Zakona o univerzitetu izriče se obaveza zaposlenima na univerzitetu odnosno fakultetu: zaposleni su dužni da potpišu ugovor o radu u određenom roku. Istom odredbom morala je biti naložena obaveza potpisivanja ugovora o radu i poslodavcu, a nije. Po čl. 11 st. 1 Zakona o radnim odnosima Srbije nadležni organ kod poslodavca je dužan da sa licem koje zasniva radni odnos zaključi ugovor o radu *pre stupanja na rad* i da to lice prijavi organizacijama obaveznog socijalnog osiguranja. Međutim, odredba čl. 165 ZU, kao adresatima, obraća se zaposlenima koji su već stupili na rad po punovažnom pravnom osnovu (sam izraz “zaposleni” dovoljan je za takav zaključak) i, kao što je već rečeno, nameće novu obavezu zaposlenima, a ne poslodavcu. Jezičko tumačenje ove odredbe vodi zaključku da poslodavac nije dužan da, u propisanom roku, zaključi ugovor o radu sa zaposlenim. To znači da Zakon o univerzitetu, suprotno čl. 11 st. 1 Zakona o radnim odnosima, oslobađa poslodavca obaveze da zaključi ugovor o radu, tj. da ga ovlašćuje da arbitrarno odlučuje sa kojima će od punovažno zaposlenih na univerzitetu ili fakultetu zaključiti ugovor o radu, a sa kojima neće. Dakle, po Zakonu o radnim odnosima, poslodavac je dužan da potpiše ugovor, a po Zakonu o univerzitetu samo je zaposleni dužan da ga potpiše. Mora se imati u vidu da je ugovor o radu jedan dvostranoobavezni ugovor. Obe ugovorne strane – i poslodavac i zaposleni su dužni da ga potpišu onda kad postoji zakonska obaveza da se ovaj ugovor zaključi. Ovakva odredba Zakona o univerzitetu je u očiglednoj suprotnosti sa čl. 11 st. 1 Zakona o radnim odnosima, pa je time nezakonita.

Odredba čl. 165 Zakona o univerzitetu obavezuje zaposlene, dakle lica koja su u radnom odnosu po punovažnom pravnom osnovu, da zaključuju ugovore o radu. Ona je, po predmetu obaveze (zaključenje ugovora o radu) direktno suprotna čl. 149 Zakona o radnim odnosima Srbije, koji glasi: “Zaposleni koji su zasnovali radni odnos do dana stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o radnim odnosima (Službeni glasnik RS, broj 49/95) nisu u obavezi da zaključe ugovor o radu. Zaposleni koji su do dana stupanja na snagu

ovog zakona zaključili ugovor o radu nisu obavezni da zaključe ugovor o radu". Svi koji su u radnom odnosu na univerzitetu ili fakultetu već imaju punovažan pravni osnov za taj radni odnos: odluku nadležnog organa ili zaključen ugovor o radu. Zašto onda Zakon o univerzitetu traži dodatni pravni osnov za radni odnos? Na to pitanje valja da odgovori zakonodavac, a adresati ove norme tvrde da je odredba suprotna čl. 149 Zakona o radnim odnosima i samim time nezakonita.

Nalaganjem zaposlenima koji već imaju punovažan pravni osnov za radni odnos da zaključuju ugovore o radu, zakonodavac stavlja van snage punovažno zasnovane radne odnose i primorava zaposlene da radni odnos ponovo zasnivaju. Time nije prekršena samo ustavna norma iz čl. 35 st. 3 Ustava Srbije o tome da radni odnos protiv volje zaposlenog može prestati samo pod uslovima i na način određen zakonom i kolektivnim ugovorom. Odredba čl. 165 Zakona o univerzitetu krši i ustavno pravilo sadržano u čl. 121 Ustava Srbije o zabrani retroaktivnog dejstva zakona. Zakonska odredba koja stavlja van snage punovažan pravni osnov za radni odnos nesumnjivo ima retroaktivno (povratno) dejstvo, jer deluje na pravne odnose nastale u prošlosti. Ona postavlja novi, dodatni uslov (zaključenje ugovora o radu) da bi se zadržao već zasnovani radni odnos, čime dira u stečena prava – u već stečeni radni odnos. Nadalje: "Samo se zakonom može odrediti da pojedine njegove odredbe, ako to zahteva opšti interes, utvrđen u postupku donošenja zakona, imaju povratno dejstvo", stoji u čl. 121 st. 2 Ustava Srbije. A Zakonom o univerzitetu nije određeno da pojedine njegove odredbe imaju povratno dejstvo. Osim toga, nesporno je da u postupku donošenja ovog Zakona nije utvrđivan ni opšti interes zbog kojeg bi odredbe tog zakona imale povratno dejstvo. Posebno valja podvući da o obrazloženju uz amandman XVI putem kojeg je odredba čl. 165 postala sastavni deo ovoga Zakona, nema ničeg što bi upućivalo na to da se uopšte imao u vidu postupak utvrđivanja opšteg interesa za retroaktivno dejstvo ove odredbe. Odredba čl. 165 Zakona o univerzitetu neustavna je jer deluje retroaktivno, a da ne zadovoljava nijedan uslov koji ustav postavlja za izuzetno dopušteno povratno delovanje zakona.

Najzad, mesto na kome se, među prelaznim odredbama, nalazi čl. 165, otvara pitanje na koga se ovo pravilo, prema veoma loše izraženoj volji zakonodavca, zapravo odnosi. Naime, u čl. 160 sadržane su prelazne odredbe koje se tiču nastavnika univerziteta; u čl. 161 odredbe o nastavnicima stranih jezika; u čl. 162 – odredbe o predavačima i višim predavačima; u čl. 163 – odredbe o nastavnicima fizičkog vaspitanja; u čl. 164 – odredbe o saradnicima univerziteta. Potom dolazi čl. 165, koji koristi izraz "zaposleni", pa se osnovano može postaviti pitanje da li ta odredba ima u vidu sve zaposlene ili pak samo ona lica zaposlena na univerzitetu ili fakultetu koja predstavljaju vannastavno osoblje, nepomenuto u članovima 160 – 164. A, nezavisno od toga na koga se sve odnosi, odredba je neustavna i nezakonita iz napred opisanih razloga.

6. Unutrašnja organizacija fakulteta, a naročito statuti

Statut univerziteta, odnosno fakulteta podleže odobrenju koje daje vlada (čl. 10 st. 5 novog Zakona). Pri tom, u Zakonu nije ništa rečeno o razlozima zbog kojih bi vlada mogla uskratiti svoju saglasnost, što znači da se i ovom pri-

likom vladi zakonom daju diskreciona ovlašćenja (ona može odbiti saglasnost na statut, a nije dužna da obrazloži zbog čega to čini). Nastavni plan i program donose fakulteti. Ali ti planovi su sastavni deo statuta, pa time i oni podležu odobrenju vlade, tj. ni u njihovom donošenju fakulteti nisu suvereni. Na taj način se pojedini, danas postojeći nastavni predmeti ili kursevi, mogu isključiti iz nastavnog plana i dovesti do proglašenja nastavnika tehnološkim viškom.

Kao ovlašćeni predlagač statuta fakulteta pojavljuje se isključivo dekan, a statut donosi upravni odbor, kao neposredni produžetak izvršne vlasti – vlade Republike Srbije. Prema dosadašnjem uvidu u nekoliko statuta fakulteta Univerziteta u Beogradu, može se tvrditi da je izjava vlasti, prema kojoj se ona neće mešati u slobodu naučnog stvaralaštva, neosnovana i da ne odgovara stvarnosti. Na Filološkom fakultetu u Beogradu predložen je i donesen, ali još uvek od vlade nije odobren, statut, kojim se, suprotno pravilima struke, neke katedre ukidaju, a neke neosnovano “prekrajaju”. Time će se obezvređiti stečene diplome i ozbiljno ugroziti priznanje novih na inostranim univerzitetima. Prema Statutu Pravnog fakulteta u Beogradu, samo dekan može odlučiti da li knjiga koju je objavio nastavnik ili saradnik fakulteta ima svojstvo udžbenika. Pri tome, nisu utvrđena merila za priznavanje ovoga svojstva.

O naučnom, nastavnom i stručnom radu, po Zakonu, odlučuju dekan i nastavno-naučno veće. Nastavno-naučno veće se obrazuje na osnovu statuta univerziteta i fakulteta, koje donose upravni odbori. Na većini fakulteta nastavno-naučna veća ne čine svi profesori i asistenti, već njihovi delegati, koje biraju ili dekani, ili katedre, a šefove katedri, po pravilu, postavljaju dekani. Takva nastavno-naučna veća donose nastavne planove i programe, pod ogromnim uticajem dekana. Dekani na pojedinim fakultetima odlučuju da li pojedine knjige koje objave profesori imaju ili nemaju status udžbenika (čl. 100-107), a od toga da li knjiga ima status udžbenika zavisi izbor u zvanje vanrednog i redovnog profesora.

7. Isključenje umetničke delatnosti sa univerziteta nauka

Prema čl. 9 st. 2 fakulteti vrše osnovna, primenjena i razvojna istraživanja, a akademije – umetnički rad. Na osnovu toga, nekim fakultetima koji nisu članovi Univerziteta umetnosti (npr. Arhitektonski fakultet) ukida se mogućnost organizovanja i vršenja umetničke delatnosti, što može dovesti do ukidanja predmeta koji imaju umetnički karakter.

II

Koliko se može zaključiti iz teksta Zakona, ovo su osnovne tačke koje bi mogle poslužiti za zloupotrebu prava i redukciju nepoželjnih i “nepodobnih” nastavnika i saradnika. Razume se, ne isključuju se ni druge. Za potrebe ovog istraživanja dovoljne su napred naznačene tačke. Sugerisem da se odredi reprezentativni uzorak fakulteta Univerziteta u Beogradu, da se napred iskazane analize primene na taj uzorak i anticipiraju gubici u nastavnim predmetima, kursivima i nastavničkom i saradničkom osoblju. Prema trenutnom uvidu, do sada je otpušteno 3 profesora i jedan docent, svi sa Pravnog fakulteta u Beogradu. Prvi otpušteni – iz razloga sadržanih u tač. 4 odeljka I ovog teksta, a ostali zato što su protestovali protiv otpuštanja prvog i odbili da obavljaju ispite, a pozivanjem

na Zakon o radnim odnosima. Neposredno pred otpuštanjem iz istog razloga nalazi se još 12 profesora Pravnog fakulteta. Na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, sa platnog spiska su eliminisana dva nastavnika, zato što su odbili da potpišu tzv. ugovor o radu iz čl. 165 Zakona o univerzitetu. Na ostalim fakultetima, dekani oklevaju sa otpuštanjem onih koji ovaj "ugovor" nisu potpisali i čekaju stav vlade Srbije. Nikakav stav, međutim, nije potreban. Nepotpisivanje ugovora o radu nije razlog za prestanak radnog odnosa, kao što je objašnjeno u tač. 5. odeljka I ovog teksta.

III

1. Ustavna garantija autonomije univerziteta

Član 33 st. 1 Ustava Srbije sadrži izričitu garantiju slobode nauke: "Jamči se sloboda stvaranja i objavljivanja naučnih i umetničkih dela, naučnih otkrića i tehničkih izuma, a njihovim stvaraocima moralna i imovinska prava". A ako je zajemčena sloboda nauke, zajemčeni su i univerziteti pošto su oni institucionalni nosioci nauke i nastave. Zakonsko rešenje, sadržano u čl. 109 Zakona o univerzitetu, negira zajemčenu slobodu nauke. Ovom odredbom predviđeno je da je rektor poslovodni organ univerziteta i da ima prava i dužnosti direktora preduzeća (st. 1 i 2). Upravljanje univerzitetom po uzoru na upravljanje preduzećem, koje je profitno pravno lice, ukida slobodu naučnog stvaralaštva. Jer ako se naučno stvaralaštvo usmerava tako da donese profit, o slobodi se ne može govoriti. Konceptija po kojoj je upravljanje univerzitetom sačinjeno po ugledu na upravljanje preduzećem je protivustavna, jer je u suprotnosti sa ustavnom garantijom slobode naučnog stvaralaštva. Zakon će, ako se primeni, oduzimanjem ove slobode pretvoriti univerzitete u nešto što nije univerzitet, već profitno pravno lice. Sa druge strane, konceptija upravljanja univerzitetom i fakultetima se gradi na shvatanju da je svojina na univerzitetu državna svojina. Odmah se mora podvući da je ta konceptija suprotna stavovima koje su njeni zastupnici izrazili u samom tekstu Zakona: "Sredstva za obavljanje delatnosti univerziteta, odnosno fakulteta obezbeđuju se: iz sredstava osnivača; iz školarine; pružanjem usluga trećim licima; iz ostalih izvora (poklon, donacije, sponzorstvo i dr.)" – čl. 12 st 1. Dakle, samo jedan deo sredstava ima da obezbedi onaj ko se poziva na vlasništvo nad univerzitetom (država); ostala sredstva potiču iz drugih izvora, a opet svojina nad svim tim sredstvima – i onda kada ih stvore oni koji rade na univerzitetu – je državna svojina. Dakle, legitimacijski osnov koji je istaknut kao zvanično obrazloženje za donošenje ovog Zakona pravno je neodrživ: zato što državna vlast ne znači vlasništvo; zato što se pravo vlasništva (svojine) može odnositi samo na stvari, a ne i na ljude.

Autonomija se označava kao civilizacijski, staleški, profesionalni, politički princip. Ona je, međutim, i pravni princip i to ne samo sa stanovišta uporednog prava i istorijskopravnog stanovišta, već i sa stanovišta pozitivnog prava u Srbiji (čl. 33 st. 1 Ustava Srbije). Jemstvo slobode nauke znači i jemstvo slobode univerziteta kao institucionalnog nosioca nauke i nastave, a prema toj garantiji Parlament Srbije se odnosi indiferentno i ignorantski (u Ustavu Crne Gore, uz garantiju slobode nauke, garantovana je i autonomija univerziteta, kao njena posledica). U Ustavu Srbije to nije izričito učinjeno, ali se garantija slobode nauke ne može obezbediti bez garantije slobode njenog nosioca – in-

verziteta. Iz ove osnovne slobode, morala bi proizići zakonska pravila o minimumu pravne garantije autonomije (slobode) univerziteta kao institucionalnog nosioca nauke i nastave. Ta pravila, koja čine pravni princip autonomije jesu: (1) pravni subjektivitet univerziteta i fakulteta; (2) garantije održavanja pravnog subjektiviteta; (3) učešće nastavnika i saradnika u upravljanju univerzitetom i fakultetima kao pravnim licima, tj. pravnim subjektima. Kako te garantije izgledaju po novom Zakonu o univerzitetu?

Ne postoji garantija održavanja pravnog subjektiviteta univerziteta i fakulteta, jer je u čl. 18 st. 2 Zakona rečeno: "O ukidanju univerziteta odnosno fakulteta čiji je osnivač republika, odlučuje Vlada". Ništa, za razliku od ranijeg Zakona, nije rečeno o uslovima zbog kojih se univerzitet može ukinuti, o elaboratu koji mora prethoditi ukidanju univerziteta ili fakulteta, što je suprotno ustavnom pravilu o slobodi naučnog stvaralaštva. Vlada može, vršeći diskrecionu vlast, ukinuti bilo koji fakultet ili univerzitet bez ikakvog obrazloženja.

Učešće zaposlenih u upravljanju univerzitetom i fakultetima nije bitno ograničeno, već sasvim ukinuto. To se vidi iz brojnih odredaba zakona, koje su napred navedene (odjeljak I, tač. 1-5). Prema svome duhu, ovaj Zakon dovodi do toga da su pravna lica (univerziteti i fakulteti) i fizička lica (nastavnici, saradnici i ostali zaposleni) ne samo objekti državne vlasti, već i objekti državnog vlasništva (svojine). A naš pravni poredak počiva na civilizacijskom stanovištu da su pravna i fizička lica subjekti u pravu, a ne objekti prava.

2. Međunarodnopravne garantije autonomije

Po čl. 16 st. 2 Ustava SRJ: "Međunarodni ugovori koji su potvrđeni i objavljeni u skladu sa ustavom i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su deo unutrašnjeg pravnog poretka". Jedan od takvih međunarodnih ugovora je i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, koji je usvojen i otvoren za potpisivanje i ratifikovanje ili pristupanje rezolucijom Generalne skupštine UN 2200A (XXI) od 16. decembra 1966. godine. U SFRJ je stupio na snagu 23.3.1976. godine. Objavljen je u "Službenom listu SFRJ" (Međunarodni ugovori) br. 7/1971. Budući da između bivše SFRJ i SRJ, i to prema tvrdnji sadašnje vlasti, postoji kontinuitet, nema sumnje da je i u SR Jugoslaviji pomenuti Međunarodni pakt deo njenog unutrašnjeg prava, sa rangom saveznog zakona.

U čl. 5 st. 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, za države potpisnice predviđena je sledeća obaveza:

"Ne može se dopustiti nikakvo ograničenje ili odstupanje od osnovnih ljudskih prava priznatih ili koja su na snazi u nekoj državi ugovornici ovog Pakta na osnovu zakona, konvencija, propisa ili običaja, pod izgovorom da ih ovaj Pakt ne priznaje ili ih priznaje u užem obimu."

Pretpostavke za primenu ovog imperativnog pravila Pakta su nedvosmislene:

a) Potrebno je da je određeno osnovno ljudsko pravo priznato u državi ugovornici i to bilo zakonom, konvencijom, drugim propisom ili običajem.

b) Potrebno je da je u datoj državi ugovornici kasnije donesenim aktom ili kasnije izvršenom radnjom isto ljudsko pravo ograničeno ili se od njega odstupilo.

c) Država ugovornica u kojoj je došlo do naknadnog ograničenja datog prava ili do odstupanja od njega ne sme to ograničenje ili odstupanje tolerisati ni onda kada prvobitno priznato pravo nije istovremeno priznato Međunarodnim paktom ili je u njemu priznato u užem obimu.

d) Budući da je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima sastavni deo jugoslovenskog pravnog poretka u rangu saveznog zakona, za njega važi opšti princip zakonitosti sadržan u čl. 115 st. 2 Ustava SRJ, po kome zakoni, drugi propisi i opšti akti u republikama članicama moraju biti saglasni sa saveznim zakonom.

e) Za ovaj Pakt važi i posebno pravilo zakonitosti uređeno u čl. 124 st. 1 tač. 2 Ustava SRJ, prema kojem Savezni ustavni sud odlučuje o saglasnosti zakona, drugih propisa i opštih akata sa Ustavom SRJ i sa potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima.

f) Vreme u odnosu na koje se ocenjuje da li je dato ljudsko pravo ograničeno ili se od njega odstupilo, u slučaju SRJ, ima se računati od dana stupanja na snagu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u bivšoj SFRJ, tj. od 23. 3. 1976. godine.

Zakon o univerzitetu Republike Srbije suprotan je čl. 5 st. 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, iz sledećih razloga:

a) Kao što se iz citirane odredbe čl. 5 st. 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima daje zaključiti, potrebno je da je određeno ljudsko pravo bilo u SRJ priznato pre stupanja na snagu ovoga Pakta. Kada je reč o zakonodavstvu o univerzitetu, osnovno ljudsko pravo na kojem počiva autonomija univerziteta jeste sloboda naučnog mišljenja i stvaralaštva. I važeći Ustav SRJ u čl. 53 st. 1 sadrži garantiju slobode stvaranja i objavljivanja naučnih i umetničkih dela. Ista garantija bila je sadržana i u Ustavu SFRJ iz 1974. godine u čl. 169 st. 1. Ni u Ustavu SFRJ iz 1974. godine ni u Ustavu SRJ iz 1992. godine nije izričito određena garantija autonomije univerziteta. Ali sloboda naučnog stvaranja i objavljivanja naučnih dela ne može se zamisliti bez autonomije univerziteta. Jer univerzitet je institucionalni nosilac naučne, a ne samo nastavne delatnosti. Garantija naučne slobode sadržana je i u čl. 15 st. 3 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji je usvojen i otvoren za potpisivanje ili pristupanje rezolucijom Generalne skupštine UN 2200A od 16. XII 1966. godine. U Jugoslaviji ovaj Pakt je stupio na snagu 3.1. 1976. godine i objavljen je u "Službenom listu SFRJ" (Međunarodni ugovori) br. 7/1971. Na osnovu čl. 16 st. 2 Ustava SRJ i ovaj Pakt, isto kao Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima je deo unutrašnjeg prava, sa rangom saveznog zakona. Garantija slobode naučne misli sadržana u čl. 15 st. 3 ovog Pakta obavezuje države ugovornice na sledeći način: "Države ugovornice ovog Pakta obavezuju se da poštuju slobodu koja je neophodna za naučno istraživanje i stvaralačku delatnost".

Ovo temeljno ljudsko pravo je bilo pravno-tehnički uređeno, priznajući određene pravne standarde autonomije univerziteta, Zakonom o visokom školstvu SR Srbije iz 1965. godine (prečišćen tekst objavljen u "Službenom glasniku SRS" 22/1965). To je, naime, bio Zakon koji je važio u vreme stupanja na snagu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u bivšoj SFRJ. Naredni zakon koji uređuje univerzitet donesen je 1979. godine. Da li je u kasnije do-

nesenim zakonima dolazilo do ograničavanja ili do odstupanja od osnovnog ljudskog prava slobode naučnog stvaralaštva i autonomije univerziteta, ceni se upravo prema pravnim standardima koji garantuju slobodu nauke i autonomiju univerziteta utvrđenim u Zakonu iz 1965. godine.

Autonomija univerziteta kao pravni princip počiva na:

- pravnom subjektivitetu univerziteta i fakulteta;
- na garantiji trajnosti pravnog subjektiviteta;
- na učešću zaposlenih u izboru organa upravljanja univerzitetom i fakultetima;
- na učešću nastavnika i saradnika u izboru svojih kolega.

Zakon iz 1965.:

– *Pravni subjektivitet univerziteta i fakulteta*: Prema čl. 9 “Visokoškolske ustanove, univerziteti i umetničke akademije su pravna lica”. Tadašnjim Zakonom o fakultetima i univerzitetima bilo je bezuslovno priznato svojstvo subjekta u pravu.

– *Garantija trajnosti pravnog subjektiviteta*: U čl. 17 Zakona iz 1965. godine bili su izričito i detaljno uređeni uslovi za ukidanje fakulteta (prema tadašnjoj zakonskoj terminologiji, “visokoškolskih ustanova”). Mogućnost ukidanja univerziteta uopšte nije bila predviđena. Pored toga, istom odredbom je bila određena pravna forma ukidanja: fakulteti su mogli biti ukinuti samo aktom iste snage kojim su osnovani. Dakle, fakulteti koji su osnovani zakonom ukidaju se zakonom; oni koje osniva drugi subjekt ili organ ukidaju se aktom istog ranga i iste snage, donesenim po istoj vrsti postupka, kao što je akt o osnivanju.

– *Učešće zaposlenih u izboru organa upravljanja univerzitetom i fakultetom*: Savet fakulteta, prema čl. 22 Zakona iz 1965. godine, među ostalim činili su i predstavnici zaposlenih; veće fakulteta, po čl. 28, sastojalo se od svih nastavnika i saradnika; način i postupak izbora dekana bio je uređen statutom fakulteta (čl. 31); organi upravljanja univerzitetom bili su: univerzitetski savet (čl. 38), univerzitetska skupština (čl. 45) i rektor, koga je birala univerzitetska skupština (čl. 42). Univerzitetsku skupštinu činili su predstavnici nastavnika i saradnika, kao i predstavnici radne zajednice univerziteta (čl. 45).

– *Učešće nastavnika i saradnika u izboru svojih kolega*: Prema čl. 28 Zakona iz 1965. godine, veće fakulteta (koje se sastojalo od svih nastavnika i saradnika) vršilo je izbor u nastavnička i saradnička zvanja.

Izuzev uslova moralno-političke podobnosti, pravni standardi autonomije univerziteta utvrđeni u Zakonu iz 1965. godine u osnovi odgovaraju definiciji UNESKO-a, koji definiše autonomiju kao “onaj stepen samouprave koji je neophodan radi efektivnog donošenja odluka od strane visokoškolskih institucija, koje se (odluke) odnose na akademski rad, akademske standarde, upravljanje i dr”.

b) Kasnije donošeni zakoni o univerzitetu su, sa izuzetkom ukidanja moralno-političke podobnosti kao uslova za izbor u zvanje nastavnika ili saradnika, postupno ograničavali autonomiju. Tako, po Zakonu o visokom školstvu iz 1979. godine, nastavnici i saradnici utvrđuju predlog za izbor u zvanje nastavnika, odnosno saradnika. Konačnu odluku o njihovom izboru donosi savet fakulteta. Savet, pored zaposlenih na fakultetu, čine predstavnici studenata i pred-

stavnicima tzv. društvene zajednice, koji čine jednu trećinu ukupnog broja članova saveta. Savet bira i dekana. U ovom zakonu postoji i institut tzv. "stavljanja na raspolaganje" nastavnika, odnosno saradnika. Ovaj institut nije mogao dovesti do otpuštanja nastavnika i saradnika iz političkih razloga, pa je zato za udaljšavanje nekoliko profesora sa Filozofskog fakulteta u Beogradu bio donesen specijalni zakon. Zakon o usmerenom obrazovanju i vaspitanju iz 1986. godine ukinuo je moralno-političku podobnost kao uslov za zasnivanje radnog odnosa nastavnika i saradnika i mogućnost "stavljanja na raspolaganje", a zadržao je dotadašnja ovlašćenja saveta fakulteta u pogledu izbora nastavnika i saradnika, s tim što predlog uvek utvrđuje veće (kad je reč o izboru nastavnika ili saradnika), odnosno zbor radnika i zbor studenata (kad je reč o izboru dekana). Zakon o univerzitetu iz 1990. godine propisuje da izborno veće utvrđuje predlog za izbor nastavnika i saradnika, a da univerzitet daje saglasnost za izbor. Rektora imenuje skupština univerziteta, u kojoj je najmanje polovina nastavnika. Dekana imenuje savet fakulteta na predlog izbornog veća. Prema Zakonu o univerzitetu iz 1992. godine, rektora bira savet univerziteta u kojem polovinu članova imenuje vlada, a polovinu biraju fakulteti i instituti; dekana bira savet fakulteta, na predlog nastavno-naučnog veća; izborno veće bira nastavnike i saradnike, a na taj izbor saglasnost daje univerzitet.

Kako izgledaju pravni standardi autonomije univerziteta po Zakonu o univerzitetu Republike Srbije iz 1998. godine?

Pravni subjektivitet univerziteta i fakulteta: Ne postoji garantija pravnog subjektiviteta univerziteta i fakulteta. U čl. 10 st. 2 Zakona je rečeno: "Univerziteti i fakulteti imaju svojstvo pravnog lica, u skladu sa zakonom i statutom". Dakle, za razliku od ranijeg Zakona koji je pravni subjektivitet univerzitetu priznavao bezuslovno, ovaj ga priznaje uslovno: jer univerzitet i fakultet mogu izgubiti pravni subjektivitet ne samo na osnovu zakona, već i na osnovu statuta; taj subjektivitet im po istim pravnim osnovima može biti bitno ograničen. Ovakva odredba može dovesti do toga da se univerzitet, na primer, na osnovu statuta, pretvori u organ države, tj. da ne bude subjektivno odvojen i odvojen od nje. Sa druge strane, Zakon o univerzitetu određuje rektore i dekane kao poslovodne organe sa položajem direktora preduzeća. Preduzeće, poznato je, jeste pravno lice i to bezuslovno pravno lice. U tom pogledu Zakon o univerzitetu je protivrečan samom sebi.

Garantija trajnosti pravnog subjektiviteta univerziteta i fakulteta: Ne postoji garantija održavanja pravnog subjektiviteta univerziteta i fakulteta, jer je u čl. 18 st. 2 Zakona o univerzitetu RS iz 1998. godine rečeno: "O ukidanju univerziteta odnosno fakulteta čiji je osnivač republika, odlučuje Vlada". Ništa, za razliku od ranijih zakona, nije rečeno o uslovima zbog kojih se univerzitet može ukinuti, o elaboratu koji mora prethoditi ukidanju univerziteta ili fakulteta, što je suprotno ustavnom pravilu o slobodi naučnog stvaralaštva. Vlada može, vršeći diskrecionu vlast, ukinuti bilo koji fakultet ili univerzitet bez ikakvog obrazloženja. Pored toga, u st. 1 čl. 18 predviđeno je da univerzitet i fakultet mogu biti ukinuti pod uslovima i u postupku određenim zakonom. Upravo su u Zakonu o univerzitetu morale biti sadržane odredbe o uslovima za ukidanje i o postupku, a njih nema. U kom zakonu ili drugom propisu su sadržane? Na primer, odredbe o ukidanju osnovnih i srednjih škola, uključujući i uslove, sadržane su

u odgovarajućim zakonima. Budući da danas važeći Zakon o univerzitetu izjednačava pravni položaj rektora i dekana sa položajem direktora preduzeća, da li to znači da se nad univerzitetom i fakultetom može otvoriti stečaj? Značajno pogoršanje u odnosu na stanje ustanovljeno Zakonom iz 1965. godine sastoji se i u tome što po tada važećem zakonu univerzitet uopšte nije mogao biti ukinut, a po Zakonu iz 1998. godine, vlada može ukinuti i univerzitet, bez ikakvih unapred poznatih uslova i postupka i bez ikakvog obrazloženja.

Učešće zaposlenih u upravljanju univerzitetom i fakultetom. Učešće zaposlenih u upravljanju univerzitetom i fakultetima nije bitno ograničeno, već je sasvim ukinuto. To se vidi iz brojnih odredaba zakona, a ističemo samo ključne: vlada bez ikakvog učešća univerziteta i fakulteta imenuje i razrešava rektora i dekane (čl. 108, 123 st. 2); zaposleni na fakultetu i univerzitetu nemaju nikakvo pravo da predlažu članove upravnog i nadzornog odbora, već ih sve imenuje vlada (čl. 128, 131). Takvih odredaba nema nigde na svetu. Nadalje, kao korporativne organizacije, univerzitet i fakultet, svuda u svetu, donose svoj statut, dok država može imati ovlašćenje da daje ili uskraćuje saglasnost na statut, ali nigde država nije ovlašćena da proizvoljno uskrati saglasnost, već samo iz unapred zakonom propisanih razloga. Ovaj Zakon, međutim ničim ne ograničava vladu u uskraćivanju saglasnosti, niti predviđa razloge zbog kojih bi se saglasnost mogla uskratiti (čl. 10 st. 5). Uz zakonska rešenja koja se tiču radnopravnog statusa nastavnika i saradnika, ovaj Zakon u celosti ukida autonomiju u pogledu upravljanja, prenoseći sva upravljačka ovlašćenja na vladu, koja ima status vlasnika univerziteta i fakulteta kao pravnih lica i vlasnika svih ljudi koji tamo rade. Pravna lica (univerziteti i fakulteti) i fizička lica (nastavnici, saradnici i ostali zaposleni) su ne samo objekti državne vlasti, već i objekti državnog vlasništva (svojine). A naš pravni poredak počiva na civilizacijskom stanovištu da su pravna i fizička lica subjekti u pravu, a ne objekti prava, što jasno proističe iz čl. 20 Ustava SRJ.

Učešće nastavnika i saradnika u izboru svojih kolega: U celosti je ukinuto novim Zakonom. Kao što se vidi iz odeljka 7, tač. 4, organ koji bira nastavnike i saradnike, a to je dekan, može se rukovoditi vanzakonskim i vanuniverzitetskim kriterijumima. Naročita opasnost postoji da će se rukovoditi kriterijumima tzv. moralno-političke podobnosti. A ovaj kriterijum, makar i prećutno uspostavljen, suprotan je ustavnom pravilu o pravnoj jednakosti, bez obzira na rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje itd., garantovanoj u čl. 20 Ustava SRJ. Zato se o ovoj odredbi mora obavestiti Međunarodna organizacija rada, koja je opservirala bivšu SFRJ zbog zakonskog kriterijuma moralno-političke podobnosti kao uslova za zasnivanje radnog odnosa. Pored toga, ova odredba je duboko nepravедna, u slučaju da je nastavnik ispunio uslove za izbor ili reizbor, znači da se posvetio svojoj struci. Prema čl. 94 Zakona o univerzitetu RS, posvećenost struci ne garantuje dalji naučni angažman u vidu stabilnog radnog odnosa. Nastavnici će, prema tome, umesto da se posvete nauci, morati da se posvete dekanu, a oni koji pretenduju na položaj redovnog profesor, i ministru prosvete. Takvo pravno uređenje nema nikakvog smisla.

Dakle, sasvim je nesumnjivo da poređenje pravnih standarda kojima se garantuje autnomija univerziteta po Zakonu iz 1965. godine pokazuje da oni nisu

poštovani, tj. da su bitno ograničeni Zakonom iz 1998. godine. Standard je postavljen zakonom, a ograničen je takođe zakonom.

c) Nijedna odredba Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima ne opravdava ovakvo ograničenje, a i da danih pravnih standarda u paktu nema, SRJ ne bi ova ograničenja mogla pravdati njihovim izostankom, što iz čl. 5 st. 2 Pakta jasno proističe.

IV

Alternativni oblici edukacije studenata koji su već u praksi mogli bi biti dopunjeni i nekima koji su u praksi samo delimično ispitani ili nisu nikako.

1. "Mešovite" institucije. Jedan način jeste osnivanje odeljenja visokoškolskih institucija iz inostranstva i iz druge federalne jedinice koji bi izdavali diplome ekvivalentne inostranim diplomama i domaćim diplomama. Taj način nije zabranjen Zakonom o univerzitetu, ali je veliko pitanje kako bi se nadležno ministarstvo postavilo prema takvoj mogućnosti. Nekoliko pravnih oblika su zamislivi.

a) Moguće je osnovati neku vrstu centra za multidisciplinarne studije, po ugledu na nekadašnji dubrovački Centar, koji bi imao internacionalni karakter. Kao osnivač centra pravno se može pojaviti bilo koje pravno lice, na primer udruženje građana koje ima svojstvo nevladine organizacije, državni fakultet ili institut, preduzeće, itd. Prema sadašnjem pravnom statusu visokoškolskog obrazovanja u Srbiji i Crnoj Gori, realno i primereno mogućnostima bilo bi osnivanje centra na osnovu ugovora između nadležnih državnih organa Crne Gore ili Univerziteta Crne Gore, sa jedne strane, i nevladinih organizacija iz Srbije i Crne Gore koje su stekle iskustvo u organizovanju dopunskog ili alternativnog obrazovanja akademske populacije. Takva organizacija bi omogućila: legalizaciju visokoobrazovnog centra bar u jednoj federalnoj jedinici; priznavanje diploma na čitavoj teritoriji SRJ, jer na osnovu čl. 121 Ustava SRJ na snazi je federalno načelo, prema kome isprave izdate u jednoj republici članici imaju pravni značaj u drugoj, bez ikakvog postupka nostrifikacije ili priznavanja ekvivalencije; drugo je pitanje, međutim, koliko se federalno načelo poštuje u praksi pravnih odnosa između Srbije i Crne Gore; ovo rešenje obezbeđuje i stabilnost, koja se ne može garantovati u Srbiji dogod je na snazi sadašnji Zakon o univerzitetu.

b) Moguće je osnovati filijalu, ili jedinicu, ili odeljenje inostranog univerzitetskog centra, po ugledu, na primer, na Američki univerzitet u Blagoevgradu u Bugarskoj. U našem pravnom poretku, međutim, ovakav jedan univerzitet, ako bi se osnovao u Srbiji, morao bi ispuniti teške i neizvesne ulove procedure registrovanja privatnog univerziteta po novom Zakonu o univerzitetu. Sa druge strane, prednost je očigledna – diploma koju studenti dobijaju važi u državi osnivača.

2. Moguća privatizacija postojećih naučnih instituta. Drugi način neposredno zavisi od teksta Zakona o naučnoj delatnosti, koji je u pripremi. Njegova sadržina nije dostupna javnosti, a teško je da će i biti, s obzirom na iskustva povodom Zakona o univerzitetu. Naučni instituti, koji bi, po tom Zakonu, izgubili svojstvo državnih instituta, mogli bi se pojaviti kao jezgra alternativnog obrazovanja studenata budući da bi, možda, podlegali privatizaciji. Iako je sa-

držina Zakona nepoznata, ovaj alternativni model edukacije bi valjalo držati u toku i preliminarno zatražiti savet od stručnjaka zaposlenih u naučnim institutima koji imaju potrebno iskustvo.

3. Alternativna akademska obrazovna mreža. Treći način jeste organizaciono, funkcionalno i delimično finansijsko udruživanje postojećih nevladinih organizacija koje, među ostalim delatnostima, imaju i dopunsko akademsko obrazovanje. U prilogu ovog teksta nalazi se nacrt Ugovora o udruživanju u Alternativnu akademsku obrazovnu mrežu, iz koje se vide njeni ciljevi. Za sada se taj ugovor ne može registrovati. Ograničena nepovoljnim pravnim ambijentom, Mreža je odlučila da se organizuje kao udruženje građana, čija je registracija u toku. Suštinski, ona će imati značaj novog jezgra specijalističkog i postdiplomskog dopunskog obrazovanja studenata.

Zaključak

1. Novi Zakon o univerzitetu učinio je visokoškolski ambijent izuzetno politizovanim, nestabilnim, nepodobnim za ozbiljan nastavni i naučni rad.

2. Primena Zakona pokazuje osionost i osvetoljubivost vlasti, oličene u vladi Republike Srbije.

3. Tekst i način primene Zakona vređaju ustavnopravni poredak Jugoslavije, Srbije i međunarodne ugovore koje je Jugoslavija ratifikovala i potpisala.

4. Dugotrajnija primena ovog zakona, pa čak i prvi rezultati njegove primene, predstavljaju kraj autonomije univerziteta i od njega čine običnu školu, nedovoljno stručnu i nedovoljno osposobljenu za obrazovanje stručnjaka.

5. Ako se Zakon odmah ne ukine, a za to, pri sadašnjem stanju stvari, nema nikakvih izgleda, mora se organizovati alternativna i dopunska edukacija studenata, jer će jugoslovensko društvo postati i duže ostati stručno posebno da prati savremeni društveni i tehnički razvoj.

6. Trenutne kadrovske, naučne i tehničke mogućnosti su takve da je za preporuku osnivanje i podržavanje alternativne akademske obrazovne mreže i Multidisciplinarnog centra, kao dovoljno elastičnih oblika hitnog pristupanja obrazovanju akademske populacije u Srbiji i Crnoj Gori.

(Nova srpska politička misao, op. cit., 187-202)

Prof. dr Ratko Marković, Univerzitet u Beogradu – potpredsednik vlade Srbije

Prof. dr Milan Bojić, Univerzitet u Beogradu – potpredsednik vlade Srbije

Doc. dr Vojislav Šešelj – potpredsednik vlade Srbije

KOME JE DO POLITIKE, NEKA OSNUJE STRANKU

Dr Marković: Razlozi za utvrđivanje od strane vlade novog Predloga Zakona o univerzitetu su mnogostruki. Najpre, Zakon o univerzitetu nije samo vremenski posmatrano star zakon. Potiče od 1992. godine, često je menjan i u sadržinskom smislu je jedan stari zakon, polovičan zakon.

On je donet u vreme kada je novi ekonomski poredak i politički poredak bio uveliko promovisan Ustavom Srbije od 1990. i razrađen mnogim suštinskim zakonima, osnovnim zakonima, sistemskim zakonima, uključujući i oblast prosvete, odnosno obrazovanja. Osnovna i srednja škola su regulisane u skladu sa tim novim institucijama i novim odnosima. Univerzitet je negde stao na pola puta, što se najbolje videlo u instituciji Saveta univerziteta, odnosno Saveta fakulteta, koji su bili hibridne institucije.

Dakle, na univerzitetu je morala doći do izražaja činjenica da su sredstva kojima univerzitet radi državna svojina, to s jedne strane, i s druge strane, da se delatnost koja se odvija na univerzitetu finansira iz državnih, odnosno javnih prihoda.

S druge strane, trebalo je uozbiljiti i režim studija, trebalo je ponovo definisati univerzitet kao asocijaciju. Koje subjekte okuplja univerzitet kao asocijacija, da li samo fakultete ili fakultete i institute istovremeno. Pluralizam svojinskih oblika, koji je proklamovan u Ustavu, morao je doći i ovde do izražaja. Dakle, univerzitet može biti ne samo državni, nego može biti i privatni univerzitet, može ga osnovati i fizičko i pravno lice, može ga osnovati i stranac i domaće lice. Na kraju je trebalo zaokružiti tematiku univerziteta tako što bi se uključila i neka poglavlja koja su do sada bila u drugim zakonima, konkretno u Zakonu o državnoj upravi. Sve u svemu, materija univerziteta je bila zrela za novo zakonsko regulisanje, regulisanje na novim načelima.

Prašina oko Zakona

Taj zakon je bio na spisku, jedan od prioriteta prethodne vlade. Međutim, nije došao na red i ja mislim da je pravo vreme da nova vlada startuje i sa jednim takvim sistematskim zakonom kao što je Zakon o univerzitetu.

Voditelj: Šta se u suštini postiže ovim zakonom i šta ovaj zakon novo donosi?

Dr Marković: Ovim zakonom se postiže celovitost regulisanja jedne materije, unošenje reda, principijelnosti u tu materiju. Autonomija univerziteta se razume onako kako je treba razumeti, kao autonomija nastave i naučnog rada, a upravljanje se izvodi iz činjenice svojinskog oblika, iz svojine. Dakle, funkcija upravljanja derivira, proizlazi iz svojinskog oblika.

Dr Bojić: Mislim da se neviđeno podiglo prašine još u nacrtu ovog zakona, a želim da kažem da ga je Odbor za javne službe vlade Republike Srbije usvojio jednoglasno, potom vlada Republike Srbije uputivši ga Narodnoj skupštini Republike Srbije na dalju proceduru. Podigla se jedna neviđena prašina i niz apsolutnih neistina već je počela da prati ovaj zakon pre nego što je on ugledao svetlost dana u pojedinim svojim tačkama, članovima, odrednicama. Želim na startu odmah da istaknem i kao univerzitetski profesor i kao predsednik Odbora za javne službe vlade Republike Srbije da apsolutno nema ni slova od reči prezir, revanšizam ili nešto drugo od strane vlade Republike Srbije prema Univerzitetu Beograda. Uostalom, na današnjoj konferenciji za štampu o ovom zakonu govorila su tri univerzitetska profesora, tri profesora Univerziteta u Beogradu i tada smo rekli, a i sada ponavljamo – mandat članstva u vladi može da bude duži ili kraći. Univerzitet je većit i to je naše životno i egzistencijalno opredeljenje.

Prema tome, biti protiv univerziteta značilo bi biti protiv sebe samog. Takvo neko pravo bez obzira da li u svojstvu ili van svojstva člana republičke vlade sebi ne bi dozvolili. Međutim, ovde se strahovito pobrkalo time da iz određenog revanšizma mi naš Univerzitet gledamo kao nedonošče, mi smo ti koji im određujemo tutore, mi smo ti koji im izborom dekana i rektora, što ovaj zakon i predviđa, praktično uvodimo starateljstvo. Mislim da je to apsolutno netačno, da to nije održivo ni delić sekunde. Vlada Republike Srbije kroz instituciju koja proističe iz upravljanja, a eliminiše samoupravljanje, a upravljanje iz svojine, odnosno vlasništva, kapitala, odnosno univerziteta je eliminisalo ono za čim se danas najviše tuguje, a to je samoupravljanje.

Autonomija univerziteta je sačuvana

Imenovanje rektora i dekana na univerzitetu ne dovodi stečajne upravnike iz nekih preduzeća ili iz nekih institucija vlade Republike Srbije, nego se isti po rigoroznim mehanizmima biraju iz reda redovnih profesora univerziteta, dakle onih ljudi koji su ceo svoj životni vek proveli na univerzitetu, koji su svojim stručnim, naučnim i organizacionim sposobnostima potvrđene ličnosti našeg univerziteta i kao takvi prošli celokupnu proceduru izbora i vrednovanja svog naučnog, stručnog, vaspitnog, pedagoškog rada na tom istom univerzitetu po toj autonomiji koju ovaj zakon tek sada ukida, a do tada je funkcionisala. S druge strane, jasno treba razgraničiti šta je to autonomija univerziteta. Mi danas na autonomiju univerziteta gledamo kao na kvalitetno obavljanje nastavno-naučnog procesa i obezbeđenje adekvatnog kadra da taj nastavno-naučni proces izvodi kvalitetno.

Međutim, autonomija univerziteta novim Zakonom o univerzitetu je sačuvana, po meni čak i unapređena, a nikako suspendovana. Nastavno-naučni proces i ta autonomija u pregledu ovog zakona oličena je u nekoliko članova. Da budem jasan, u članu 100 Predloga zakona o univerzitetu stoji da su stručni organi univerziteta nastavno-naučno, odnosno nastavno-umetničko veće, da veće univerziteta biraju fakulteti, država ne određuje sastav tog veća, niti imenuje ljude iz reda redovnih profesora. To veće ima velike ingerencije i ja ću reći samo da daje mišljenje na predlog statuta univerziteta, da donosi program naučnog i stručnog usavršavanja, da daje mišljenje o matičnosti fakulteta, da donosi nastavni plan i program studija koje organizuje univerzitet, da razmatra izveštaje o ostvarivanju tog programa i da ga usvaja.

Slično je i analogno sa nastavno-naučnim većem katedri, a u 113. članu ovog zakona se kaže da dekan, odnosno rektor, odgovara za ostvarivanje naučne, odnosno umetničke i obrazovne delatnosti na univerzitetu koju kreiraju veće univerziteta po funkciji bez prava odlučivanja. Oni su dakle predsedavajući, oni su spikeri veća koje je sastavljeno od redovnih profesora, koje fakulteti, članice univerziteta autonomno biraju, a isti taj rektor sprovodi ono što nastavno-naučno veće uradi.

To je taj nedodirljivi deo autonomnog procesa u oblasti obrazovnog i naučnog rada na univerzitetu, koji je jasno i decidno sadržan u ovim članovima. Mislim da autonomija univerziteta shvaćena na svaki dalji oblik i korak je u stvari tugovanje za samoupravljanjem. Mi smo najpre uz aktivnost mislećih lju-

di sa univerziteta, do čijih zalaganja i mišljenja nam je i te kako stalo i držimo do njih, proterali samoupravljanje iz zemlje, ali ono se, nažalost, još jedino održalo na univerzitetu.

Cela ta buka mi liči na samoupravne asocijacije i organizacije koje zaista nemaju ništa utemeljeno kada je u pitanju odbrana univerziteta. Jedino univerzitet smatra da je neka eksteritorijalna zona ili katolička crkva koju sada treba braniti nekim sudom inkvizicije, da joj niko ništa ne može. Niti je on na Marsu, niti u Nikaragvi, on je tu u gradu Beogradu, našoj Srbiji i Jugoslaviji.

Njegov osnivač je vlada Republike Srbije. Njegova autonomnost u nastavno-naučnom procesu je netaknuta, ali ovde je više uvedenog reda osnivača, konačno da se zna ko je osnivač i kako osnivač reguliše, odnosno ostvaruje svoje pravo tamo gde plasira sredstva i kojem je i te kako stalo do uspešnog i slobodnog razvoja univerziteta.

Politika i univerzitet

Voditelj: Gospodine Šešelj, najveća polemika se upravo vodi oko pitanja zaštite autonomije univerziteta. Šta se sve podrazumeva pod autonomijom univerziteta, a šta se podrazumeva pod autonomijom univerziteta, a to nije?

Dr Šešelj: Ja bih prvo skrenuo pažnju na jedan širi aspekt u kome mi sada radimo na izmeni Zakona o univerzitetu. Novoformirana vlada narodnog jedinstva u koju su ušle Srpska radikalna stranka, Socijalistička partija Srbije i Jugoslovenska levica, počiva na tri osnovna prioriteta i usaglašenim političkim stavovima po pitanju ta tri prioriteta. To su zaštita nacionalnih interesa srpskog naroda i svih građana Srbije i očuvanje teritorijalnog integriteta Srbije, izlazak iz ekonomske krize i socijalne bede. Mi neprekidno radimo na sva tri prioriteta i neki rezultati su već očigledni.

Recimo, u ekonomskoj sferi idemo na obaranje stope poreza i doprinosa na plate i to smo već postigli obarajući stopu doprinosa i poreza sa prosečne plate sa 124% na 98%. Za 26 poena smo oborili tu stopu. Mi moramo rasterećivati našu privredu, preduzeća, moramo radničke plate rasterećivati, otvarati prostor za nova radna mesta, za zapošljavanje novih radnika i za poboljšanje životnog standarda zaposlenih. U skladu sa tim moramo reformisati sve javne službe. Jedna od tih javnih službi je obrazovanje, a ključno mesto u sistemu obrazovanja ima univerzitet, kao oblik visokoškolskog obrazovanja.

Do sada smo imali koncept isključivo državnog univerziteta, a sada otvaramo mogućnost za postojanje državnog i privatnog univerziteta. Državni univerzitet moramo reformisati i na državnom univerzitetu moramo protežirati kvalitet, rad, studiranje, naučno istraživanje, a moramo sprečiti i sve ono što troši državni novac a smanjuje efikasnost i univerzitet vodi stranputicom. Neki bi univerzitet da pretvore u političku partiju.

Kome je do partije, neka ide u već formirane političke partije i neka formira nove, a neka univerzitet ostavi na miru. Ovo na čemu sada radimo i što je u ovom zakonu regulisano je pitanje režima studija. Mi nismo dovoljno bogata zemlja, nemamo više kome uzimati pare da bismo finansirali univerzitet sa nekim bezgraničnim kapacitetima i da bi svi mogli da studiraju neograničeno dugo, da bi mogli po 10-15 godina o trošku države to da rade.

Nema zime za dobre studente

Svaki dinar koji se potroši na univerzitetu nekom se uzme. Kome se uzme? Radniku, privrednom preduzeću. Mi sada moramo strogo koncentrisati taj novac koji se uzme, nekome ko ga proizvodi, ko ga stvara, moramo koncentrisati na kvalitet i vi ćete videti u ovom našem zakonu da imamo tri kategorije studenata. Studenti koji besplatno studiraju, studenti koji delimično finansiraju i studenti koji potpuno plaćaju svoje studiranje. Međutim, nijedan status nije trajan. Samo onaj ko redovno daje godinu za godinom može ostati do kraja student koji besplatno studira, a onaj koji se upisao kao student koji delimično finansira svoje studije ili student koji potpuno plaća, ako posle prve godine postigne dobre rezultate može da promeni status.

Onaj ko u potpunosti u startu plaća svoje studije, ako posle prve godine ima prosek preko 8, on se prevodi u status studenta koji potpuno besplatno studira, a onaj student koji izgubi godinu mora posle sam da snosi troškove svog studiranja. To je ono što je ključno u ovom zakonu. S druge strane, mi zaoštravamo pitanje odgovornosti nastavnim planom univerziteta. Šta profesor treba da uradi na univerzitetu? Da učestvuje u vaspitno-obrazovnom procesu, da svoje znanje prenosi na studente, da ih uči da racionalno razmišljaju, da se usavršavaju i profesor mora da se bavi naučnim radom. To su osnovne funkcije univerziteta i u tome je univerzitet apsolutno autonoman.

Ni vlada, ni ministarstvo, ni država se ne mešaju u naučni rad, niti se profesor propisuje kako će se baviti naučnim radom, niti mu se unapred zadaju ciljevi njegovog naučnog rada. On je u tome sasvim slobodan, autonoman i jedan jedini način vrednovanja njegovog naučnog rada je ocena Naučno-nastavnog veća, koje profesori univerziteta samostalno biraju.

Sa druge strane, država se ne meša profesoru u to kako će on obavljati svoje predavanje. On sam određuje strukturu svog predavanja, on sam određuje kako će nastavne jedinice predavati studentima, on je tu potpuno samostalan i tu njegova stručnost do kraja dolazi do izražaja. Šta država ovim sprečava? Neracionalno trošenje sredstava na univerzitetu, neracionalno ponašanje, politizaciju univerziteta. Mi smo do sada imali prenatrpanu politizaciju univerziteta, manipulisanje studentima.

Studenti dođu na univerzitet, roditelji odvajaju od usta da bi ih školovali, da bi im omogućili koliko-toliko normalan život, teško da neko u ovim uslovima može imati do kraja normalan život, a onda se studenti nađu u situaciji da neko njima manipuliše, da ih neko upotrebljava za stranačke interese na uličnim demonstracijama itd. i da neprekidno preti studentima kad su nečiji partijski interesima ugroženi. Šta se ovoga puta dešava?

Sve osim naučnog i nastavnog rada, na druge jasle!

Ovaj zakon predviđa razdvajanje univerziteta i fakulteta od samostalnih naučnih instituta. Čemu samostalni naučni instituti na univerzitetu? Ako su neki instituti vezani za nastavu, onda treba da budu u sastavu fakulteta, a ne neki balast koji će učestvovati u upravljanju univerziteta, a zapravo neće živeti životom univerziteta.

Univerzitet treba da čine fakulteti, da čine oni koji se bave i naučnim i nastavnim radom, a sve ono što nije u funkciji naučnog i nastavnog rada treba

na neki drugi način da se organizuje i da se finansira od strane države. Šta država treba da finansira? Država treba da finansira nastavu sa studentima, obrazovanje studenata i država treba da finansira naučni rad. Kako da finansira naučni rad po strogo određenim kriterijumima? Postoje projekti za koje je država zainteresovana, koji su upotrebljivi u privredi, pa će ti projekti na jedan način biti finansirani. Postoje fundamentalna istraživanja za koje je država takođe zainteresovana, ali nema interesa u konkretnim privrednim strukturama, pa će na drugi način biti finansirana.

Dr Bojić: Pošto smo gospodin Šešelj i ja govorili o autonomiji univerziteta, hteo bih samo da dodam. Rekao sam da su velike ingerencije nastavno-naučnog veća u kreiranju nastavno-naučnog procesa na univerzitetima i fakultetima. Rekao sam da rektor i dekan nemaju pravo odlučivanja, a predsedavaju tim sednicama veća, da je država htela ovde da zadre u autonomiju ona bi ostavila rektoru i dekanu pravo veta na odluke koje veće donosi, a to nije učinila ili tražila njegovu prethodnu saglasnost.

S druge strane, kada je u pitanju autonomija univerziteta i ono što se ovih dana čuje, zaista je neshvatljivo da ogromni naponi vlade Republike Srbije, koja u ovim teškim okolnostima mora voditi računa o svakom dinaru, a pri tom ne zaboravlajući svoje obrazovanje, ne zaboravlajući svoj univerzitet, ne zaboravlajući svoj učenički i studentski standard, zaista je činila mnogo. Nema rebalansa budžeta, iz realnih okvira moramo da se dopunjavamo. Kakav je priliv u budžet takođe veoma dobro znate i, s druge strane, naši okviri delovanja su jasno izraženi u ekspozeu premijera Marjanovića u Narodnoj skupštini i platformi koju je Vlada narodnog jedinstva o nacionalnom jedinstvu donela.

Pitanje upravne autonomije

Prema tome, ovako kako je radila ova Republika sa isušanim privrednim tkivom, sa svim posledicama, sankcijama koje su bile, sa nepokrenutim privrednim potencijalima i resursima, odvajala je izuzetno mnogo, mnogo više nego neke zemlje sa ekstenzivnijim privrednim razvojem.

Plasirano je danas u sredstva za učenički i studentski standard. Ja sam veoma ponosan da danas studenti Univerziteta u Beogradu žive u uslovima kakvi su, a to se jasno može videti u objektima studentskog standarda, u studentskim domovima, menzama, zavodima za zdravstvenu zaštitu itd.

Prema tome, to je jedan ogroman interes države da se studentski i učenički standard unaprede, da univerzitet bude jeftiniji, a efikasniji, da se zaista vodi računa o materijalnom statusu univerziteta i njegovom besprekornom funkcionisanju.

Voditelj: Pokrenuli smo pitanje upravne autonomije. S tim pitanjem se najviše u javnosti manipuliše, a da definišemo i preciziramo, zbog javnosti, šta je to što se podrazumeva pod autonomijom univerziteta, šta je to što se želi proturiti kao autonomija univerziteta, a što nije?

Dr Marković: Mi smo to do sada već rekli. Autonomija univerziteta je vezana za delatnost univerziteta. Delatnost univerziteta je obavljanje studija, osnovnih, specijalističkih, magistarskih, doktorskih. Ako bi smo da svedemo na srž tu delatnost, ona je oličena u nastavnom planu i programu. Šta je nastavni plan?

Nastavni plan je u stvari koncept čitavih studija. To su predmeti koji se na studijama proučavaju, to je raspored predmeta po godinama, fond časova predavanja i vežbi, a nastavni program je opet sadržina svakog od tih predmeta ponaosob.

U tom domenu, univerzitet ima, a i fakulteti imaju punu autonomiju i po ovom sadašnjem zakonu, ali ja mislim da je na sceni, naročito od univerzitet-skih ljudi za koje se ne može reći da su ignoranti, jedno nepoznavanje, tako da kažem, falsifikovanje stvari.

Protura se jedno, gotovo srednjevekovno značenje autonomije i kaže se da se autonomija univerziteta ukida i da će se postaviti ovim zakonom tako što će sam univerzitet zajedno sa resornim ministarstvom napraviti za sebe zakon. Slušajte, čemu onda izbori, čemu onda država, čemu onda parlament, čemu vlada ako svako piše zakon za sebe. Univerzitet mora imati poverenja kao i svi drugi subjekti u društvu i pojedinci u državu. Parlament se bira zato da narod odredi svoje predstavnike, univerzitet je deo naroda. U parlamentarnom sistemu vlada proizlazi iz parlamenta i vlada kao operativni organ koja je u zasjedanju ne kao skupština, s vremena na vreme, nego je stalno zasedajući organ, ima funkciju upravljanja kao država prema univerzitetu koji funkcioniše državnim sredstvima i koji se plaća, kao što rekoh, iz javnih prihoda.

Prema tome, pogrešno tumačenje autonomije da je univerzitet sam zakonodavac. Tu univerzitet hoće za sebe jednu privilegovanu poziciju. Univerzitet ne može biti samozakonodavac, on može predložiti resornom ministarstvu kako da se pojedine stvari urade, a vlada će zakonom o univerzitetu utvrditi predlog zakona kao što utvrđuje i predlog svakog drugog zakona. Ne znam zašto je ta materija univerziteta toliko posebna, toliko stručna da taj zakon mogu pisati samo ljudi sa univerziteta, pogotovu kada nema vlade u svetu, pa evo i naša vlada je takva, tj. ima u svom sastavu i profesore univerziteta koji su dugo godina i po nekoliko decenija živeli životom univerziteta, odnosno fakulteta.

Prema tome, u javnosti se daje jedno sasvim neprimereno značenje autonomije univerziteta i pošto nema te autonomije, koja je jedna iluzorna autonomija, i ne može je biti, jer bi onda bila anarhija u društvu, ne bi bilo ni države, ako bi svako za sebe propisivao pravila života. Onda se ovaj zakon kritikuje i kaže se da se guši autonomija. Ja mislim da bi svi oni koji kažu da ovaj zakon poseže za autonomijom trebalo da navedu članove koji tu specifičnu delatnost univerziteta, to je obavljanje studija, dakle nastavu i nauku, sputavaju. Autonomije nema, odnosno ograničena je tek ako se ograničava sloboda nastave i nauke, a u tim slobodama se stiču mnoge ustavne slobode, sloboda govora, sloboda misli, sloboda katedre, sloboda nastave, sloboda naučnog i umetničkog stvaralaštva, sve je to oličeno u toj slobodi i otuda je sasvim u redu da univerzitet uživa autonomiju u toj svojoj specifičnoj delatnosti. Neki ustavi u svetu, pa i naš ustav, izričito proklamuju i autonomiju univerziteta, da se ne kaže, ona proizlazi iz ovih sloboda ustava koje sam pomenuo.

Kontrola ne sputava autonomiju

Voditelj: Kako je ova materija regulisana u svetu, u ostalim zemljama kada je u pitanju državni univerzitet?

Dr. Šešelj: U svetu se pre svega vodi računa o svojinskim pravima i postavlja se pitanje čiji je univerzitet, da li je državni ili je privatni i uvek vlasnik odlučuje o čitavom setu pitanja koja se tiču svojinskih prava, tiču se namene univerziteta.

Vlasnik je unapred zamislio zbog čega mu treba univerzitet, univerzitet državi treba da bi se mladi, perspektivni, talentovani ljudi školovali, da bi se osposobili sticanjem visokog i najvišeg obrazovanja, dakle, visokoškolske diplome, doktorata, specijalizacije, da bi se osposobili za najkomplikovanije i najstručnije poslove u društvu.

To je ono što je državi potrebno i da bi država to postigla, izdvaja veliki novac i ona želi da zna da li se taj novac koristi namenski ili ne, da kontroliše korišćenje tog novca, ona dakle upravlja univerzitetom u tom pogledu.

Ona kontroliše da li se novac troši namenski i kontroliše koliko je potrebno novca da se izdvoji da se održi ta namena univerziteta. Tako se ponaša i privatnik. Ni na jednom ozbiljnom univerzitetu u svetu vlasnik se ne meša u nastavu i ne meša se u naučni rad, ali upravljanje je pod njegovom kontrolom, on to ne ispušta. To vam je i na Oksfordu, Kembriđu, Jejlu, Bristolu na svim poznatim univerzitetima na svetu.

U našem slučaju, mi imamo tu samoupravnu svest, samoupravnu ideologiju da je univerzitet začauren, okrenut samom sebi, država treba da daje novac i neprekidna je kuknjava onih koji rade na univerzitetu, da je malo državnog novca, a ljubomorno se čuva čitava sfera univerzitetskog rada i delovanja od bilo čije kontrole, bilo čijeg upliva. U ovom slučaju, kontrola mora da postoji i ona mora biti striktna.

Kontrolom se ne sputava autonomija, jer je autonomija u sferi naučnog rada i u sferi nastave, odnosno obrazovanja. U našem slučaju naravno postoje razne manipulatorske tendencije, u našem slučaju postoje ljudi koji su dugo na univerzitetu, univerzitet smatraju političkom partijom, smatraju da su nedodirljivi, da su potpuno odvojeni od društva, a u našem slučaju postoje ljudi koji univerzitet koriste da bi manipulisali studentima u različite političke svrhe. Mi to jednostavno moramo sprečiti. Jedna od odredbi ovih zakona kaže da nije dozvoljeno nikakvo političko organizovanje i delovanje na univerzitetu. Univerzitet mora biti lišen stranačke politike.

Ne može svojinom da upravlja onaj ko je nije stvorio

Ko želi u stranačku politiku, eto mu političkih stranaka, a ako mu nije dovoljno 150 postojećih političkih stranaka, koliko je registrovano, neka formira i novih 150 stranaka. To država nikome ne onemogućava, nikome država nije smetnja jer je do kraja snizila kriterijume za formiranje političke partije, ali država ne može dozvoliti da ono što ona finansira i što je sasvim usmereno ka naučnim istraživanjima i obrazovanju mladih ljudi, neko zloupotrebljava i da mu menja funkciju.

Država, pošto je vlasnik, preko svojih organa, preko izvršne vlasti i parlamenta kao zakonodavne vlasti, jednostavno kontroliše ono u šta ulaze novac, a taj novac ona odvaja od poreskih obveznika. Odvaja od svih građana na različite načine, koji su oporezovani, koji plaćaju takse, koji plaćaju doprinose i sve se to sliva u državni budžet ili u fondove i država mora na najpametniji način time da raspolaže.

Naravno, mi ćemo imati tu određenih otpora, svesni smo toga, ali mi moramo hrabro zagaziti u ovo pitanje, krajnje je vreme da se problem reši, da imamo onakav univerzitet kakav odgovara samom konceptu jednog liberalnog društva usmerenog ka tržišnoj ekonomiji. U svetu su ta pitanja odavno razjašnjena. Mi idemo u pravcu sveobuhvatne privatizacije u privredi, i ako idemo u tom pravcu, moramo jasno razgraničiti šta je to državna, privatna svojina i kako se upravlja jednim, a kako drugim oblikom svojine. Ne može da upravlja onaj ko je nije stvorio, ne može da upravlja svojinom onaj koji nema ustavne nadležnosti da njome raspolaze.

Zakon pokazuje brigu o univerzitetu

Dr Bojić: Ja bih samo dodao da već u članu 3, kako je to i potpredsednik gospodin Šešelj rekao – delatnost univerziteta i fakulteta se obavlja bez političkog, verskog, ideološkog uticaja, te da na univerzitetu nije dozvoljeno političko, stranačko i versko organizovanje i delovanje. Mislim da velika energija koja se diže ovih dana kada je u pitanju Predlog Zakona o univerzitetu, da se kanališe na neke druge puteve i linije, jer danas su na konferenciji za štampu pitali – a šta će onda biti sa udruženjem univerzitetskih radnika i studenata iz te političke stranke i tako dalje. Van univerziteta sigurno je njihovo neprikosnoveno pravo da se organizuju, njihovo je pravo da ili ne ponude svoj politički program, da taj politički program prođe verifikaciju građana kroz izbore, pa onda da na taj način kreiraju i utiču na određene tokove, da budu podnosioci zakona, učestvuju u njihovom donošenju. Jedno je sasvim sigurno – da je ovde jedna tugovanka za samoupravljanjem i po meni mi zaista otvoreno moramo kazati šta je šta, jer došlo je vreme kad se staro vino sipa u nove boce, stari odnosi zamotavaju u neke nove forme.

Evo, decidno i jasno kažemo član taj i taj novog zakona o univerzitetu definiše autonomiju tako i tako. Bila bi osakaćena, amputirana ili oduzeta da smo instalirali odredbu tu i tu i tu, a definisali smo i postavili ovu materiju tako da smo autonomni proces na univerzitetu sačuvali, ali smo izbegli velike samoupravljačke skupštine, koje su birale, koje su se predlagale, koje su odlučivale o nečemu što manje znaju i učinili smo da taj izborni proces bude što neposredniji, ali veoma odgovoran i krajnje rigorozan. Time smo pokazali kroz ovaj zakon da nam je i te kako stalo do univerziteta.

Izborni rezultati mandat za “veliko spremanje”

Voditelj: Vaši protivnici kažu da ovakav zakon ne postoji u svetu, da li su korišćena neka svetska iskustva kada je donošen ovaj zakon?

Dr Šešelj: Korišćena su svetska iskustva, recimo francuska, švedska iskustva, mnogih drugih država, ali mi ne sporimo pravo naših oponentata da imaju sasvim drugačiji koncept univerziteta. Mi ne sporimo i njihovo pravo da pokušaju da svoj koncept univerziteta realizuju, ali lepo treba da se organizuju, da izađu na izbore, da njihov program i koncept univerziteta pobjedi na izborima, da dobiju podršku građana, pa da ga onda primene u praksi.

Građani su ovog puta presudili na septembarskim izborima. Naše tri stranke su osvojile 192 od ukupno 250 mandata u Republičkoj skupštini. Mi imamo mandat da uređujemo odnose u državi i društvu na osnovu tog poverenja građana, na sledećim izborima građanima odgovaramo za ono što smo uradili i

građani će procenjivati jesmo li bili u pravu ili nismo. Jesmo li bili uspešni ili nismo, jesmo li opravdali njihova očekivanja ili smo ih razočarali, dakle, nikom ne sporimo pravo da nas kritikuje i nikome ne sporimo pravo da misli drugačije.

Nikome ne sporimo pravo da se zalaže za neke druge oblike organizovanja i rada na univerzitetu, ali mora kroz regularne političke i društvene procese da ta svoja prava realizuje, a ne tako da nam preti – a, ako na povučete zakon mi ćemo štrajkovati. Dobro, štrajkujte, pa ćemo onda otpustiti one koji štrajkuju kršeći zakon o štrajku. Izvinite, to nije osnov da se štrajkuje, najava donošenja jednog zakona koja uopšte ne dira u pitanje prava iz radnog odnosa, nije uopšte osnov za štrajk.

To može biti samo politički štrajk i onaj ko štrajkuje neka računa da će ostati bez posla na univerzitetu. Oni studenti koji ne budu svoje obaveze redovno obavljali, takođe će izgubiti status studenata i tu neće biti nikakve milosti – e, popustićemo im ovamo, popustićemo im tamo. Ne, svako mora da se ponaša odgovorno sa svojim pravima i obavezama. Ko krši sopstvene obaveze ne može se pozivati na neka imaginarna prava, izvinite, studenti su na univerzitetu da bi studirali, da bi što pre stekli univerzitetsko obrazovanje i oni nisu došli na univerzitet da bi bili manipulisani.

Profesori su tu da obučavaju studente, da ih uče, da ih vaspitavaju, profesori su tu da se bave naučnim radom. Mi gledamo učinak, on se sagledava kroz broj predavanja, kroz kvalitet predavanja i druge nastavne oblike i učinak se sagledava kroz rezultate naučnog prava univerziteta. Ne po tome da li će neko da preti mitinzima, da li će neko organizovati mitinge, štrajkove i tako dalje. To su besmislice.

Ova vlada narodnog jedinstva ovde je spremna i ne samo po ovom pitanju, nego po svim drugim pitanjima da ide hrabro, odlučno, da se sređuju prilike u društvu, da se jedan po jedan problem rešava. Mi smo se poduhvatili zaista velikih obaveza, velikih zadataka svim sferama organizovane društvene delatnosti, ali smo odlučni da u tome istrajemo.

Recidivi starog sistema

Dr Marković: Ja bih da kažem u stvari to isto, samo drugim rečima, ovde su prisutni i postoje tragovi jedne samoupravljačke svesti koja se ne može pomiriti s tim da su sve koncepcije jednako pravne.

Ovde su, očigledno, dve različite koncepcije o tome kako treba da izgleda državni univerzitet, s tim što je samo jedna od njih legitimna, samo jedna od njih ima demokratsku legitimnost, a to je ona vladina.

Vlada je dobila mandat na parlamentarnim izborima da vlada, parlament je izabrao vladu da vrši vlast i ona neće vršiti zakonodavnu vlast. Prema tome, ne može neko ko nije vlast pretendovati da njegovo mišljenje, njegova koncepcija bude jednakopravna sa vladinom. Taj će otići na naredne izbore, organizovaće se, daće novi politički program, proći će ukoliko dobije većinu u parlamentu i vlada će u skladu sa tom koncepcijom urediti materiju univerziteta.

Dakle, samo vlada ima mandat, a vlada za sobom ima ovu dosadašnju skupštinsku većinu, samo vlada ima mandat da utvrđuje predloge zakona i ne može se osporavati vladi to pravo, tvrditi da vlada ne zna kako se uređuju odnosi na univerzitetu. Zatim, tvrditi da je vlada u tajnosti pripremila Predlog Zakona, što uopšte nije tačno, pripremljen je metodologijom...

Dr Šešelj: ... Kao da smo već doneli zakon.

Dr Marković: Da, kojom se priprema svaki zakon. Resorno ministarstvo uvek utvrđuje radni tekst, a onda taj tekst ide u Republički sekretarijat za zakonodavstvo, koji motri na ustavnost tog zakona da li se taj zakon uklapa u pravni sistem ili ne, a ne u oportunističko rešenje. Za oportunističko rešenje odgovara resorno ministarstvo i, u stvari, kako će Vlada drugačije ostvarivati politiku, a ona utvrđuje politiku do predloga zakona.

Prema tome, u ovom slučaju, osporavanje ove koncepcije je u stvari direktno osporavanje prava vladi da vrši svoju ustavnu vlast.

Vlada izlazi sa svojim predlogom, a recidiv je starog sistema traženje javne diskusije. Može se objaviti Predlog Zakona, ali javna diskusija, čemu to? To znači da su svi građani samoupravljači. Zašto bi onda birali parlament? Time se ekspropriše parlamentov zakon i šta je svrha javne diskusije? Dakle, mislim da je, kako reče i kolega Bojić, u pitanju jedan lament nad samoupravljanjem, odnosno nad grobom samoupravljanja, a univerzitet je jedan od zadnjih ostataka samoupravljanja. Ta želja da univerzitet sam bude jedna zatvorena družina, da se sami međusobno biraju nastavnici, dekan, da se sve stvari završavaju u jednom užem krugu ljudi, to je jedna demodirana želja koja u promenjenom sistemu, u sistemu gde parlament postoji kao zakonodavno telo, u kojem postoji parlamentarizam, političke stranke i izbori, tu ne može postojati.

Efikasan rad, pomoć univerzitetu

Drugo, što ne može postojati, ne može univerzitet pretendovati da se bavi pitanjima vlasti, može se Pravni fakultet ili Fakultet političkih nauka baviti putem nastavnih planova i putem predmeta, ali ne može dnevno-političkim pitanjima. Takvih je pitanja bilo na dnevnom redu na mnogim fakultetima.

Ja ću samo pomenuti neka pitanja – kako je, na primer, tačka dnevnog reda bila, na nekim fakultetima, da li novi ustav treba da donese ustavotvorna skupština ili postojeća zakonodavna skupština, zatim, da li su lokalni izbori bili slobodni ili ne, da li je naše sudstvo slobodno i nezavisno radi, da li Ustavni sud vrši svoju funkciju, da li je Skupština izabrala pravog čoveka za sudiju Ustavnog suda. Ta pitanja ni na koji način ne mogu biti na dnevnom redu bilo kog tela univerziteta. Jednostavno, iskaču iz nadležnosti univerziteta i zalaze u nadležnost državne vlasti.

Dr Bojić: Dakle, samo da dodam, da Univerzitetu u Beogradu i univerzitetima u Srbiji neće pomoći ništa najavljeni kongresi neposrednih samoupravljača, kako se ovih dana preciziraju. Univerzitetu će pomoći pre svega brz i efikasan rad, efikasno studiranje, temeljan nastavno-naučni proces sa očuvanom autonomijom, gde ovaj zakon nije zadro i univerzitetu će na kraju krajeva, ukoliko se većina univerzitetskih saradnika sa time ne slaže, pomoći ozbiljniji politički programi koji će proći adekvatnu verifikaciju izborne volje građana naše republike kroz neke sledeće izbore. Način kako se sada pokušava dezavuisati javnost i naročito studenti nije način da se univerzitet sačuva.

(deo iz TV emisije RTS-a – 18. 05. 1998;
preneto u: *Velika Srbija – specijalno izdanje*, Beograd, jun 1998.)